

Jurij Łabyncew

DOI: 10.15290/bb.2021.13.19

Rosyjska Akademia Nauk

Moskwa

<https://orcid.org/0000-0002-7900-6143>

Łarysa Szczawinskaja

Rosyjska Akademia Nauk

Moskwa

<https://orcid.org/0000-0002-9385-3509>

Беларускі сенатар Польшчы Вячаслаў Багдановіч

У апошнія гады працягвае ўзмацняцца цікавасць да жыцця і творчасці такога вядомага беларускага дзеяча міжваеннай Польшчы як сенатар Вячаслаў Багдановіч. Зусім нядаўна ў Мінску нават была выдадзена кніга з тэкстамі ягоных артыкулаў і выступленняў, падрыхтаваная А. Горным¹. У свой час мы шмат пісалі пра В. Багдановіча²,

¹ В. Багдановіч, *Царква і дзяржава: выбраныя артыкулы і прамовы*, уклад., прадам., пераклад з польскай і камент. А.С. Горнага, Мінск 2019.

² Ю.А. Лабынцев, *Літаратурнае наследдзе В.В. Богдановіча – беларускага сенатара II Рэчы Пасполітай*, “Славяноведение” 1997, № 3, с. 39–49; Ю.А. Лабынцев, *Беларуско-русская идея во II речи Посполитой: Литературная, церковная и общественная деятельность сенатора В. Богдановича*, “Матіце српске за славистику” 1997, № 52, с. 259–275; Ю.А. Лабынцев, *Воспоминания о Московском Церковном Соборе 1917–1918 гг. сенатора В. Богдановича*, [у:] *Здабыткі*, вып. 4, Мінск 2001, с. 88–100; Ю.А. Лабынцев, Л.Л. Шавинская, “Белорусская душа” – пространство взаимосвязи между “польской и русской душами”: *Литературное наследдие сенатора В. Богдановича*, [у:] *Dusza polska i rosyjska. Польская и русская душа. Современный взгляд*, Лодзь 2003, с. 160–174; Ю.А. Лабынцев, Л.Л. Шавинская, *Хрысціянская любоў і культура супраць насілля: Духоўная спадчына В. Багдановіча ў нашы дні (Беларусь, Літва, Польшча, Расія)*, [у:] *Разнастайнасць моў і культур у кантэксце глабалізацыі*, Мінск 2003, с. 207–221; Ю.А. Лабынцев, Л.Л. Шавинская, *Літаратурныя труды ректора Литовской духовной семинарии Вячеслава Богда-*

і, на думку некаторых, як бы «адкрылі» яго³, хоць усё гэта было толькі ўводзінамі да наступнай працаёмкай работы па стварэнні вялікай спецыяльнай працы аб сенатару, якая некалі павінна быць напісана, але, на жаль, у сілу ўзроставых прычын, ужо не намі, а, магчыма, кімсьці іншым. Чаму ж так неабходна памятаць пра В. Багдановіча і з часам абавязкова апублікаваць аб'ектыўную манаграфію аб гэтай выдатнай асобе, беларускім праваслаўным дзеячы-патрыёце, якога сучаснікі, што блізка ведалі сенатара, *называлі сьвятым чалавекам*⁴...

Вячаслаў Багдановіч нарадзіўся ў 1878 г. на мяжы двух губерняў, Віцебскай і Віленскай, у сям'і праваслаўнага святара вёскі Слабада-Дзісна⁵. Пасля навучання ў Полацкім духоўным вучылішчы і Віцебскай духоўнай семінарыі ён паступае ў 1899 г. валанцёрам у Кіеўскую духоўную акадэмію, пасля заканчэння якой у 1903 г. атрымлівае дыплом кандыдата багаслоўя⁶. Першая публікацыя В. Багдановіча з'явілася яшчэ ў гады яго вучобы ў Кіеўскай духоўнай акадэміі⁷. У 1903 г. ён прызначаецца на пасаду выкладчыка царкоўнай і біблейскай гісторыі ў Віцебскай духоўнай семінарыі, а ў 1907 г. на пасаду інспектара Літоўскай духоўнай семінарыі ў Вільні⁸. В. Багдановіч захапляецца літаратурнымі заняткамі, тут жа пазней знаёміцца

новича, [у:] *Vilniaus kultūrinis gyvenimas: dvasininkų vaidmuo 1900–1945*, Vilnius 2006, s. 115–133; Ю.А. Лабынцев, Л.Л. Щавинская, *Белорусский сенатор, литератор, издатель Вячеслав Богданович – современник Янки Купалы и Якуба Коласа*, [у:] *Янка Купала і Якуб Колас у сістэме дзяржаўна-культурных і духоўна-эстэтычных прыярытэтаў XXI стагоддзя. Матэрыялы Міжнароднай навукова-практычнай канферэнцыі*, Мінск 2007, с. 202–207; Ю.А. Лабынцев, Л.Л. Щавинская, *Православные в межвоенной Польше и их лидер сенатор В.В. Богданович*, [online], <http://www.pravoslavie.ru/orthodoxchurches/40086.htm> [доступ 11.02.2021] і др.

³ А. Стародуб, *Варіанты сучасных «реконструкцій» біяграфіі білоруського громадсько-політичного діяча та публіциста Вячеслава Богдановича (1878–1939)*, [у:] *Славістична збірка*, вып. I, Київ 2015, с. 369–375.

⁴ В. Рагуля, *Успаміны*, Менск 1993, с. 23.

⁵ Д.И. Довгялло, *Полотская епархия в 1903 году*, Витебск 1903, с. 43; *Список населенных мест Витебской губернии*, Витебск 1906, с. LXXX; *Posłowie i senatorowie Rzeczypospolitej Polskiej 1919–1939*. Słownik biograficzny, t. 1, A–D, Warszawa 1998, s. 179–180.

⁶ Інстытут рукапісі Нацыянальнай бібліятэкі Украіны ім. В. Вярнадскага, ф. 175, д. 1200, л. 1–2 об.; *Богданович Вячеслав Васильевич*, [у:] *Биографический словарь выпускников Киевской духовной академии: 1819–1920-е гг.: Материалы из собрания проф. протоиерея Ф. И. Титова и архива КДА*: в 4 т., [сост. В. И. Ульяновский], Киев 2014, т. 1: А–Й, с. 138–139.

⁷ В. Богданович, *Отражение эпохи 60-х годов в русской церковной проповеди*, [у:] *Учено-богословские и церковно-практические опыты студентов КДА*, вып. 1, Киев 1904, с. 95–121.

⁸ *Именной список ректорам и инспекторам духовных академий и семинарий, преподавателям духовных академий, смотрителям духовных училищ и их помощникам*,

з беларускім нацыянальным рухам і бярэ ў ім удзел. У гэты перыяд ён актыўна займаецца грамадскай дзейнасцю, з'яўляецца членам Літоўскага епархіяльнага вучэльнага савета, прымае ўдзел у працы Віленскага Свята-Духава брацтва, членам якога становіцца ў 1908 г. На чарговым пасяджэнні брацтва ў сакавіку 1909 г. яго абіраюць скарбнікам брацтва, вылучаюць у члены Камісіі па выпрацоўцы інструкцыі для арганізаванага Епархіяльнага старажытнасховішча, якое меркавалася размясціць у памяшканні Свята-Траецкага манастыра⁹.

Пасля пачатку Першай сусветнай вайны ў 1915 г. разам з семінарыяй сям'я В. Багдановіча была эвакуавана ў Разань. У перыяд знаходжання ў эвакуацыі В. Багдановіч у ліку дэлегацыі праваслаўных ад Літоўскай епархіі прымае актыўны ўдзел у працы Усерасійскага Памеснага сабора, які адбыўся ў Маскве ў 1917–1918 гг. Сабор бачыўся Багдановічу падзеяй велізарнай важнасці не толькі ў жыцці Расійскай, але і ўсіх праваслаўных цэркваў. Прынцыповае значэнне яго рашэнні мелі і для праваслаўнага царкоўнага жыцця ў межах новай Польшчы. Багдановіч заўсёды цвёрда выступаў за захаванне кананічнасці ўсіх рашэнняў і падзей у жыцці польскай праваслаўнай царквы. Пра сабор ім было напісана некалькі спецыяльных артыкулаў, успаміны і апублікаваны дзённік удзельніка сабора¹⁰. Багдановіч актыўна ўдзельнічаў у выпрацоўцы працэдуры абрання патрыярха: *посыля ня дужа доўгіх дыскусіяў прыняты з маёй папраўкай парадак выбараў патрыярха*¹¹. З абраным патрыярхам Ціханам у далейшым ён падтрымліваў самыя цесныя адносіны, адзначаючы, што *гэта быў патрыярх выбраны – выбраны на вялікім саборы, дзе былі прадстаўнікі праваслаўных епархіяў, пачынаючы ад Камчаткі і канчаючы заходня-амерыканскімі штатамі!... У нашыя дні панавання палітыкі і палітычных разнагалоссяў яшчэ ня можна з поўнай яснасцю прадставіць сабе той вялізарны подзвіг хрысь-*

монашескуюющим преподавателям духовных семинарий и училищ и священно-служителям при наших заграничных церквах на 1913 год, СПб 1913, с. 75.

⁹ “Вестник Виленского Свято-Духова братства” 1909, № 3(47), с. 68; № 8(52), с. 163.

¹⁰ В. Багдановіч, *10 гадоў таму (З успамінаў аб працы Маскоўскага Сабору)*, “Праваслаўная Беларусь” 1927, № 5, с. 8–10; № 6, с. 7–8; “Праваслаўная Беларусь” 1928, № 1, с. 11–13; № 2(8), с. 10–12; № 3(9), с. 7–9; № 4(10), с. 9–11; № 5(11), с. 5–6; № 7(13), с. 6–9; В. Богданович, *Избрание Патриарха Тихона (из записок члена Московского церковного собора во время большевистского переворота)*, “Возрождение” 1930, № 1676, с. 3, 5; № 1677, с. 3; В. Богданович, *Первое столкновение (из воспоминаний члена Московского собора 1917–18 гг.)*, “Возрождение” 1930, № 2138, с. 3; № 2139, с. 3–4.

¹¹ В. Багдановіч, *10 гадоў таму...*, “Праваслаўная Беларусь” 1927, № 5, с. 10.

цяянскай любові, які панёс на сваіх плячох патрыярх у час дзяржаўнай і царкоўнай разрухі ў Расеі¹².

Віленская праваслаўная семінарыя, якая да вайны называлася *Літоўская духоўная семінарыя*, бо была адна на цэлых тры губерніі, з эвакуацыі вярнулася ў Вільню ўжо пасля *большэвіцкай рэвалюцыі*. Прычым, з ліку перадваеннай адміністрацыі і выкладчыкаў *вярнуліся у Вільню толькі трое: інспектар сэмінарыі В.В. Багдановіч і двое вучыццалёў*. Ужо восенню 1919 г. аднаўляюцца заняткі ў семінарыі, дзе В. Багдановіч выконваў абавязкі рэктара Віленскай праваслаўнай семінарыі. У праграму навучання семінарыі ягонымі стараннямі было ўключана вывучэнне польскай мовы з 3 класа і беларускай мовы ва ўсіх класах, на якую *мелася перайсці паступова і самае выкладаць прэдметаў*. Пасля вяртання з эвакуацыі спачатку *ўрад польскі адносіўся тагды зусім прыхільна да сэмінарыі... ён адпусціў на сэмінарыю запамогу [так!], якая памагла яе адміністрацыі браць самую дзяштовую плату за навуку і зрабіць пры ёй інтэрнат*. У самае ўнутранае жыццё сэмінарыі ня ўмешываўся, праграмы навук заставаліся тыя самыя з тымі толькі пераменамі, якія вымагала жыццё¹³.

Але ўжо восенню 1922 г. у жыцці семінарыі адбыліся вялікія перамены, калі *па просьбе мітр. Георгія з Сінодам арэставалі і вывезлі ў Варшаву, а адтуль у Кракаў архіеп. Елеўфэрыя... і кіраўніка сэмінарыі В. Багдановіча*, якога там выпусцілі на волю. Мітрапаліт Георгій узяў пад сваю ўладу і Віленскую епархію і семінарыю, пры гэтым *эпархіяльны Савет быў перароблены на Кансісторыю, а на чале семінарыі пастаўлены быў архім. Філіп (які пасля прыняў унію)*. Сэмінарыя з гэтага дня стала на становішчы пантвовой... і з гэтага часу сталі ўвадзіцца ў ёй розныя рэформы¹⁴. А ўжо 20 кастрычніка 1922 г. В. Багдановічу, які быў адказным рэдактарам «Літоўскіх епархіяльных ведамасцяў», якія выдаваліся па яго ініцыятыве Літоўскім епархіяльным Саветам у 1921–1922 гг., ад стваранай Віленскай духоўнай кансысторыі было накіравана наступнае паведамленне: *Гражданину В. Богдановичу. Ввиду того, что по определению Виленской Духовной Консисстории издание Литовских Епархиальных Ведомостей прекращено, Консисстория уведомляет Вас, что Вы освобождаетесь от занимаемой Вами должности редактора Литовских Епархиальных Ве-*

¹² В. Багдановіч, *Патрыярх Ціхан*, «Праваслаўная Беларусь» 1928, № 9(15), с. 2.

¹³ В. Васілевіч, *Віленская праваслаўная сэмінарыя*, «Праваслаўная Беларусь» 1927, № 4, с. 9.

¹⁴ Тамсама, с. 10.

домостей, последующий номер которых предназначен Вами к выпуску, в данное время приостановлен¹⁵.

5 лістапада 1922 г. павінны былі адбыцца выбары ў парламент Рэчы Паспалітай, у якіх ад Віленшчыны ад блока нацыянальных меншасцяў балатаваўся ўсім добра вядомы тут В. Багдановіч. Прапанова аб'яднацца нацыянальным меншасцям перад выбарамі належала расейскаму дэпутату М. Сярэбранікаву, але менавіта В. Багдановічу аднаму з першых прыйшла у галаву думка аб блёку. У выніку ён перамог на выбарах, стаў першым беларускім сенатарам у Сенаце Польскай Рэспублікі. Адразу пасля выбараў, з'ехаўшыся яшчэ тут, у Вільні, стварылі “Беларускі Пасольскі Клуб”¹⁶, у якім В. Багдановіч узначаліў царкоўна-рэлігійную камісію. Адною з асноўных задач гэтай камісіі ён бачыў барацьбу за ўнутраную свабоду царквы, за тое, каб царква была незалежнай ад дзяржаўнай ўлады, каб яна была выключна духоўным інстытутам. І Багдановічу сапраўды атрымалася ўзначаліць даволі вялікую беларускую парламенцкую кааліцыю, якая рэалізавала яго планы, прычым гэтыя царкоўныя справы шчыра баранілі ў Сойме паслы ня толькі праваслаўныя, а таксама і каталікі¹⁷.

Парламенцкі голас беларускага сенатара II Рэчы Паспалітай В. Багдановіча гучаў незвычайна гучна. Яго надзвычай моцныя прамовы... ў Сэнаце ў абароне праваслаўнай царквы зрабілі імя яго вядомым сярод праваслаўных ня толькі ў Польшчы, але і па всяму сьвету¹⁸. Тэксты выступленняў сенатара В. Багдановіча шырока разыходзіліся не толькі ў Польшчы, але і далёка за яе межамі. Яны неаднаразова публікаваліся і актыўна абмяркоўваліся ў розных сродках масавай інфармацыі. Так, напрыклад, яго выступ у Сэнаце 23 ліпеня 1924 г., апублікаваны на старонках беларускай Віленскай газеты «Сын беларуса»¹⁹, выклікаў дыскусію і на старонках Парыжскай эмігранцкай

¹⁵ Lietuvos centrinis valstybinis istorijos archyvas, f. 605, № 1433, l. 1.

¹⁶ В. Багдановіч, *Беларускі Пасольскі клуб і яго праца ў Сойме і Сэнаце ў 1922–1927 г.*, “Праваслаўная Беларусь” 1928, № 2(8), с. 4.

¹⁷ В. Багдановіч, *Беларускі Пасольскі клуб і яго праца...*, “Праваслаўная Беларусь” 1928, № 3(9), с. 11–12.

¹⁸ Сябра, *Беларуская выбарная справа*, “Праваслаўная Беларусь” 1928, № 6(12), с. 10.

¹⁹ *Прамова сенатара В. Багдановіча у Сэнаце 23.VII.24 у часе дыскусіі над бюджэтам міністэрства рэлігійных вызнанняў і народнае асьветы*, “Сын Беларуса” 1924, № 22, с. 1–4. «Сын беларуса» – беларуская газета, якая выходзіла ў Вільні з 18 мая па 19 верасня 1924 г. і прадаўжала традыцыі забароненай у тым жа 1924 г. польскімі ўладамі газеты «Голас беларуса».

газеты «Возрождение»²⁰. У сваім выступе В. Багдановіч адзначаў, што *бюджэт рымска-каталіцкага вызнання ў 67 разоў вялікшы за бюджэт праваслаўнага вызнання пад той час, як лічбавыя адносіны гэтага насяленьня выражаюцца, як 1 да 3, лепш за ўсякія словы гаворыць аб тым, што ў Польшчы аб ніякай раўнаправасці рэлігіяў ня можа быць гутаркі*. Багдановіч таксама са шкадаваннем канстатаваў, што *ўрадавай апекай карыстаецца толькі адно вызнаньне – рымска-каталіцкае, а ўсе іншыя толькі “церпяцца”*. Што датычыцца праваслаўя, дык урад церпіць яго, як зло, якое паступова зьнічтажаецца. Далей Багдановіч зазначыў, што такія адносіны ўраду да праваславія... зьяўляюцца проста варожымі... Міністэрства стала і неўхільна імкнецца ўсімі спосабамі да аслабленьня праваславія. Аб ступені актуальнасці праблем, агучаных Багдановічам у сваёй прамове, сведчыць просты пералік пастаўленых ім пытанняў, сярод якіх такія, напрыклад, як: «Касьцёл і Царква ў бюджэце», «Варожыя адносіны да праваславія», «Спосабы барацьбы з праваславіем», «Як адбываецца адбіраньне цэркваў», «Яўнае беззаконьне!», «Абцяцаньні ўлады ня споўнены», «Касаваньне прыходаў», «Пазбаўленьне царквы маемасьці», «Агранічэньне правоў праваслаўных», «Адбіраньне “абывацельства”», «Праваслаўных ня бяруць на службу», «Выклад рэлігіі ў школах», «Узгадаваньне духавенства», «Уціск унутраны», «Некананічная царкоўная ўлада», «Пераследаваньне япіскапаў», «Чыстка” прыходаў», «Барацьба з саборнасьцяй», «Самаўладзтва міністэрства»²¹.

В. Багдановіч прымае актыўны ўдзел у самых розных беларускіх культурна-грамадскіх мерапрыемствах. У 1924 г. на агульным сходзе Таварыства беларускай мовы прымаецца рашэньне аб святкаванні 400-гадовага юбілею беларускага друку ў Вільні, які прыпадаў на 1925 г. і ў рамках падрыхтоўкі да юбілею ствараецца спецыяльная «Скарынінская камісія», якая складаецца з гэтых асоб: старшыня – дырэктар Віленскае Беларускае гімназыі Р. Астроўскі, віцэ-старшыня – сэнатар В. Багдановіч²². Ён жа становіцца членам Беларускага Нацыянальнага камітэта, актыўна ўдзельнічае ў працы Беларускага інстытута гаспадаркі і культуры²³.

²⁰ *Церковная жизнь. Речь сенатора В.В. Богдановича, “Возрождение” 1925, № 39, с. 2.* Артыкул уяўляе сабой водгук і пераказ прамовы, зробленай В. Багдановічам на пасяджэньні Сената 23 чэрвеня 1924 г. «Возрождение» – руская эмігранцкая газета, якая выходзіла ў Парыжы ў 1925–1940 гг.

²¹ «Сын Беларуса» 1924, № 22, с. 1–4.

²² «Сын беларуса» 1924, № 2, с. 4.

²³ *На апошнім пасяджэньні Рады Т-ва Беларускі Інстытут гаспадаркі і культуры*

Лёс агульнаправаслаўнай духоўнай спадчыны ў новай Польшчы стаў адной з цэнтральных тэм у літаратурнай творчасці Багдановіча. Яна найцяснейшым чынам звязвалася ім з пытаннем аб аўтакефаліі і рашэннямі Маскоўскага царкоўнага сабора 1917–1918 гг. В. Багдановіч выступаў супраць поўнага аддзялення Праваслаўнай Царквы ў Польшчы ад Царквы Маці, стаўшы ініцыятарам унутрыцаркоўнага супраціву падобным памкненням, апынуўся ў ліку арганізатараў парафіяльнага царкоўнага жыцця ў Польшчы, якое атрымала назву «старай царквы», г.зн. вернай патрыярху Ціхану. Варта адзначыць, што В. Багдановіч не быў катэгарычным праціўнікам аўтакефаліі як такой, ён выказваў рэзкі пратэст не супраць уласна аўтакефаліі, а проціў той, якая праведзена ў Польшчы і якая зусім некананічна ані па свайму устрою, ні спосабу яе правядзення – з цэлым радам гвалтаў, надужыццяў, нават фальшаваннем дакументаў (праз нябожчыка Георгія), якія павінны былі легчы ў аснову кананічнага існавання Польскай царквы²⁴. Перш за ўсё ён лічыў, што галоўным варункам адбудовы царкоўнага жыцця павінна быць яго кананічнасць з царкоўна-праваслаўнага боку. Для захавання палажэнняў кананічнасці патрэбна захаванне наступных умоў: 1) згода на аўтаномнасць ці аўтакефальнасць усяе Беларускае царквы, г.э. такая пастанова ўсіх праваслаўных беларусаў, усяго народу праз сваіх... прадстаўнікоў, якія... маюць права быць сябрамі, так званых, памесных сабораў. 2) Згода на гэта той царквы, ад якой дагэтуль даная царква залежала. Трэба, на яго думку, каб увесь праваслаўны народ разам са сваім духавенствам выступіў за гэтую аўтаномнасць, аўтакефалію. Пры гэтым павінна быць упэўненасць у тым, што гэтая беларуская царква будзе мець такія ж правы ў дзяржаве як каталіцкая і іншыя. Але становішча праваслаўнай царквы сведчыла тады зусім пра адваротнае: *У праваслаўных адбіраюцца цэрквы. Ламаюць там іканастанасы, наругаюцца над іх сьвятынямі, а тыя сьвятыні, якія пачытаюцца і ў каталіцкай царкве, адбіраюцца; выганяюць з хат духавенства з дзяцямі, адбіраюць у іх зямлю і г.д.* На думку Багдановіча, раўнапраўнае і незалежнае становішча ўсіх рэлігій і ўсіх цэркваў у Беларусі магчымыя былі б пры яе палітычнай незалежнасці, калі ёсць

між іншымі справамі была разгледжана справа змены статуту. Пастаноўлена... павялічыць лік сяброў да 7 асоб. Новавыбраны цэнтральны ўрад Інстытуту складаецца з такіх асоб: гр. А. Більдзюкевіч, гр. А. Бабянскі, сэн. В. Багдановіч, кс. пас. А. Станкевіч, сэн. А. Назарэўскі, гр. Э. Будзька і гр. С. Сьвістун (3 паседжаньня Рады Інстытуту, "Сялянская Ніва" 1927, № 31, с. 3.

²⁴ "Праваслаўная Беларусь" 1927, № 6, с. 10.

свая нацыянальная ўлада, незалежная ні ад усходніх, ні ад заходніх уплываў. А пакуль палітычная незалежнасць Беларусі існавала толькі на паперы і ў сэрцах лепшых і найшчырых беларусаў²⁵.

Непрымірымасць Багдановіча ў пытанні аб аўтакефаліі праваслаўнай царквы ў Польшчы стала прычынай ганенняў на яго і яго пап-лечнікаў з боку вышэйшай іерархіі ў асобе самога мітрапаліта Ды-янісія. Пазней ён нават быў *ekskomunikowan oficjalne z łona Cerkwi prawosławnej w Polsce za stanowisko swoje wobec tej Cerkwi i neuznawanie autokefalji*²⁶, хоць ён зусім не належаў да новай Аўтакефальнай польскай праваслаўнай царквы, цалкам застаючыся ва ўлонні Рус-кай Праваслаўнай Царквы. Адказваючы на абвінавачванні ў «руса-фільстве» і «бальшавізму» ў сувязі з выкарыстаннем пры набажэн-стве ў праваслаўнай царкве царкоўнаславянскай мовы, Багдановіч канстатаваў: *Для нас беларусаў царкоўна-славянская мова з'яўляецца гістарычнай падставай нашай культуры, якая ёсць старэйшая куль-туры расейскай, і ад нас яна праз нашых і ўкраінскіх вучоных перене-сена туды на ўсход... Барацьба з ц.-славянскай мовай як раз і ёсць ад-ным з бальшавіцкіх гаслаў... На жаль, адтуль гэтая барацьба з ц.-сла-вянскай мовай перакінулася і ў Польшчу, у Заходнюю Украіну. Ён адзначаў: Нарэшце, ... мы не прызнаем польскай аўтакефаліі і ра-шуча стаім за цесную сувязь з царквой Маскоўскай (вярней – Усе-расійскай)... У цеснай сувязі з Маскоўскай Царквой стаяць у мно-гіх краях і ў суседніх (напр. Літва, Латвія, Германія), і ў далёкіх (Амерыка, Францыя, Японія) і ні адна з гэтых дзяржаў не абвіна-вачывае сваіх праваслаўных грамадзян у бальшавізму і ня прасьле-дуе праваслаўнага духавенства, толькі... Польшча» Што тычыцца свайго адлучэння ад Польскай Аўтакефальнай праваслаўнай царк-вы, то на гэта Багдановіч заўважае, што адлучаць і пазбаўляць сана не маглі нас тыя, хто ня меў на гэта права, бо мы ніколі не на-лежылі “Аўтакефальнай Польскай Царквы” і не былі падпарадкава-ны ёй, а запраўднае наша духоўнае начальства (патр. Ціхан) за вер-насць канонам прыслаў нам сваё благаславенне ... мы не адлучыліся ад царквы “Маскоўскай” (“Усерасійскай”) царквы, як не адлучыліся праваслаўныя і іншыя странаў, то безумоўна мы тут рэпрэзэнтуюем гэтую царкву. Цяпер на ўсім тэрэне Польшчы астаўся наш толькі адзін такі прыход²⁷.*

²⁵ В. Багдановіч, *На якіх варунках была б магчыма аўтаномія ці аўтакефалія Праваслаўнай Беларускай Царквы?*, “Беларускі зван” 1921, № 10, с. 2.

²⁶ “*Pravosławnaja Bielaruś*”, “Słowo” 1927, № 279, s. 1.

²⁷ “*Праваслаўная Беларусь*” 1927, № 6, с. 10.

В. Багдановіч быў не толькі абстрактным мысліцелем, папяровым дактрынёрам, але і вельмі дзейным выканаўцам сваіх ідэй. Ён паказаў сябе і ўмелым палітыкам, які згуртаваў вакол сябе аднадумцаў, арганізатарам асаблівай праваслаўнай партыі і нават аб'яднання шэрагу праваслаўных груп палітычнага характару, найбольш яркім сведчаннем чаго служыць складзены ім «Мэморыял сяброў аб'яднанае царкоўнае камісіі з прэдаўнікоў беларускага нацыянальнага камітэту і расейскага народнага аб'яднання ў Вільні»²⁸, які вельмі жорстка расстаўляў акцэнтны ў дачыненні да аўтакефаліі праваслаўнай царквы ў Польшчы і яе ўнутранага ладу:

1. Народ праваслаўны ўважае за неабходнае, як найхутчэйшае скліканьне Ўсепольскага Праваслаўнага Сабору на падставе статуту выпрацаванага на Ўсерасійскім саборы ў Маскве ў 1917–18 гг. 2. Народ праваслаўны ня будзе варожа адносіцца да Аўтакефаліі Праваслаўнай царквы ў Польшчы, калі толькі яна будзе абапёрта на царкоўных канонах і прызнана на вышэй указаным саборы (Усепольскім). 3. Той самы сабор мае выпрацаваць будучы ўнутраны строй праваслаўнай царквы, а таксама і акрэсліць на падставах паразуменьня з дзяржавай адносіны паміж царквой і дзяржавай... 6. Народ праваслаўны ў Польшчы прызнае прынцыпова няўмяшачельства дзяржавы ва ўнутраныя справы царквы, ані царквы ва ўнутрэнія справы дзяржавы на падставах, паказаных у Канстытуцыі Польскай Рэспублікі... 8. Духоўная сэмінарыя і прыгатаваўчыя да яе школы павінны быць кіраваны праз царкву. Выкладовай мовай у іх павінна быць родная мова... 9. Урад павінен як найхутчэй, яшчэ перад скліканьнем сабору, дазволіць адкрыцьцё і дзейнасць братстваў, адраджэньня прыхадзкіх Радаў і скліканьня поўных эпархіяльных сабраньяў (з'ездаў) згодна з пастановамі Маскоўскага Царкоўнага Сабору²⁹.

З усім гэтым дзяржаўныя ўлады Польшчы пагадзіцца, вядома ж, не маглi, тым больш, што сенатар В. Багдановіч здаўна і вельмі настойліва на самым высокім узроўні спрабаваў вырашыць гарачыя пытанні царкоўнага быцця, бясстрашна і вельмі ўмела крытыкуючы ўрад. Адным з галоўных такіх пытанняў было пытанне аб аўтакефаліі. В. Багдановіч катэгарычна сцвярджаў, што *разрешение этого вопроса правительством и иерархией без клира и народа не может иметь ни канонического значения, ни жизненной крепости. Многочисленные аналогичные опыты в истории Литвы и Польши ясно говорят*

²⁸ Мэморыял сяброў аб'яднанае царкоўнае камісіі з прэдаўнікоў беларускага нацыянальнага камітэту і расейскага народнага аб'яднання ў Вільні, “Праваслаўная Беларусь” 1927, № 1, с. 9–10; № 2, с. 5–6.

²⁹ Тамсама, 1927, № 2, с. 6.

об этом. Не укрепляет этого дела и участие в нем Константинопольского патриарха, который ни фактически, ни юридически не является главою православной церкви в Польше. Наоборот, его участие компрометирует это дело, в виду обнаруженных близких сношений его с неканонической “живой церковью” в Советской России³⁰.

У 1930 г. з нагоды меркаванага правядзення ўсепольскага праваслаўнага сабора разгарэліся гарачыя дыскусіі, у тым ліку і за мяжой. Так, парыжская газета «Возрождение» адзначала, што маючы адбыцца сабор будзе не толькі праваслаўным саборам у сучаснай Польшчы, але і саборам, ад якога, па ўсёй бачнасці, будзе залежаць быць ці не быць адзінай праваслаўнай царкве. *В последнее время состоялось свидание между представителем Синода, архиепископом Алексеем... и сенатором В.В. Богдановичем, имя которого известно далеко за пределами Польши, как имя честного и непреклонного православного деятеля... Напомним, что В.В. Богданович был в свое время отлучен синодом православной церкви в Польше за отказ признать автокефалию – это напоминание пояснит, почему встреча сенатора Богдановича с представителем синода считается крупным событием церковной жизни.* Далей у парыжскім артыкуле гаворыцца, што ў польскім друку адзначаецца адмоўнае стаўленне да існуючай іерархіі і да аўтакефаліі В. Багдановіча, які заяўляў, што змога прыняць удзел у працах сабора толькі з бласлаўлення архіепіскапа Елеўферыя, які жыў у Коўна, і якога В. Багдановіч працягвае лічыць віленскім кананічным епархіяльным уладыкам. Але сам *пользующий широкой симпатией и уважением сенатор представляет лишь один оттенок православной церковной мысли в Польше.* У артыкуле таксама адзначаецца, што значная большасць праваслаўнага духавенства фактычна не падзяляе непрымірымага стаўлення В. Багдановіча да аўтакефаліі і гатова прымірыцца з ёй, пры ўмове падвядзення пад яе кананічнага абгрунтавання у выглядзе рашэння памеснага сабора і згоды законных прадстаўнікоў Маскоўскага патрыяршага пасаду. Пры гэтым пытанне аб парадку склікання і праграма сабора павінны быць вызначаны мітрапалітным саветам, які складаецца з прадстаўнікоў духавенства і свецкіх па прызначэнні мірапаліта Дыянісія, куды па чутках прапановы ўвайсці былі зробленыя асобам самага рознага кірунку, у тым

³⁰ Речь Сенатора В.В. Богдановича, произнесенная 23 июня 1925 г. на заседании Сената Польской Республики при обсуждении бюджета министерства исповеданий и просвещения (Перевод с польского стенографического отчета), Вильно 1925, с. 7.

ліку В. Багдановічу, рускаму дэпутату М. Сярэбранікаву, украінскаму царкоўнаму дзеячу А. Рэчынскаму. *Но, если в состав совета будут приглашены лица столь противоположных взглядов как В.В. Богданович и Речинский – вряд ли совет сможет достигнуть какого либо согласного решения. Если же какие-либо решения и будут приняты, то, кто может поручиться, что решения эти отразят голос действительно православного большинства... И поэтому, хотя постановление синода о событиях поместного собора... уже опубликовано, православное население Польши ждет его отмены*³¹. Гэтаму сабору па розных прычынах так і не наканавана было адбыцца.

У літаратурнай творчасці В. Багдановіча, як вынік сацыяльных умоў, у асноўным пераважаюць палемічныя матывы. Палемічнае адценне носіць усё ці амаль усё, што было надрукавана ў часопісе «Праваслаўная Беларусь», які выходзіў у 1927–1928 гг. у Вільні. Наогул з поўным правам і сам часопіс можна было б назваць друкаваным органам самога Багдановіча. Ён стаў галоўнай ідэйнай і літаратурнай сілай выдання, якое пераследавалася ўладамі і нават забаранялася імі. І гэта было зусім не дзіўна, паколькі ў сваіх публікацыях на старонках «Праваслаўной Беларусі» ім асвятляўся шырокі круг гарачых праблем беларускага нацыянальнага жыцця ва ўмовах II Рэчы Паспалітай, вялася барацьба за правы беларускага народа, у тым ліку ў агульнаграмадзянскай і рэлігійнай сферах.

У сваёй пісьменніцкай і сенатарскай дзейнасці Багдановіч заўсёды выступаў як агульнанацыянальны беларускі лідар, незалежны ад канфесійнай арыентацыі. У сувязі з гэтым вельмі паказальна яго стаўленне да беларусаў-каталікоў, якіх ён стараўся усяляк абараняць ад рэлігійных ганенняў, калі польскі ўрад лічыць *кожнага каталіка беларуса, свецкага або духоўнага*, які відавочна праяўляе сімпатыю да беларускага нацыянальнага жыцця або прымае ў гэтым жыцці актыўны ўдзел, *враждебно настроенным против государства. Белорусскую католическую прессу, освещающую факты преследования в белорусско-католической жизни и вступающую за преследуемых, беспощадно конфискуют... Вспомню здесь еще... о несправедливом отказе властей в легализации общества белорусских ксендзов “Светочь”, религиозно-просветительского характера*³². Будучы адным з прызнаных лідэраў беларускага нацыянальнага руху, Багда-

³¹ W., *Перед собором*, “Возрождение” 1928, № 1159, с. 2.

³² *Речь Сенатора В.В. Богдановича, произнесенная 23 июня 1925 г...*, с. 10–12.

новіч заставаўся прыхільнікам самага цеснага беларуска-расейскага супрацоўніцтва, а ва ўмовах палітычнага жыцця міжваеннай Польшчы – «беларуска-русскага блоку», дзейснасць якога з асаблівай сілай выяўлялася ў перыяд парламенцкіх выбараў. Менавіта дзякуючы аб'яднанню намаганняў і стварэнню блока нацыянальных меншасцяў выбары 1922 г. у польскі Сейм і Сенат аказаліся такімі паспяховымі: *Замест 4–5 паслоў, на якіх маглі-б разлічываць беларусы, калі-б пайшлі самі сабой, – дзякуючы “Блёку” мы правялі ў Сойм 11 паслоў і ў Сэнат 33*³³. Шмат у чым асновай для такога яднання служыла праваслаўная культурная спадчына, у зберажэнні і абароне якой роля Багдановіча была, без перабольшання, выбітнай, як, напрыклад, яго гарачыя заклікі ў Сенаце да недапушчэння разбурэння Варшаўскага Аляксандра-Неўскага кафедральнага сабора: *ў гэтым саборы ёсць найвыдатнейшыя мастацкія творы, у якія ўложана многа рэлігійнае душы лепшых сыноў суседняга народу, – і тыя, што працавалі над гэтымі творами мастацтва, ня думалі аб ніякай палітыцы*³⁴.

Пры падрыхтоўцы правядзення наступных выбараў, якія мелі адбыцца ў 1928 г., В. Багдановіч заклікае зноў аб'яднаць усе беларускія сілы для правядзення ў польскія Сойм і Сенат максімальна магчымай колькасці беларускіх прадстаўнікоў. *Польскія палітычныя групы, працуючыя на нашых беларускіх абшарах і змагаючыся папоўніць свае партыйныя рады беларускім элементам, у сваёй агітацыі стараюцца пераканаць нас у тым, што ў нашы часы пытаньні клясовыя, соцыяльныя важней пытаньняў нацыянальных. Яны сцвярджаюць, што для беларускага народа у цяперашні час важней змагацца за захаванне агульных інтарэсаў усяго сялянскага і працоўнага люду. Дабіваючыся гэтага, ён ня будзе скрыўджаны і ў сваіх нацыянальных патрэбах, бо левыя, а асабліва сацыялістычныя групы змагаюцца за сялянска-работніцкі дабрабыт без розніцы нацыянальнасцяў. Тут жа ён адзначыў, што за тыя грошы, якія складаюцца між іншым і з нашых падаткаў, праводзіцца на нашых землях колёнізацыя, маючая сваёй мэтай сьпалёнізаваньне беларускага і ўкраінскага народаў... пры розьніцы палітычных праграмаў, павінен быць адзін нацыянальны фронт, павінна быць аб'яднаньне ўсіх палітычных сіл на аднэй нацыянальнай дарозе. Інакш мы будзем не ў сілах абараніць сваю нацыянальную справу.*

³³ В. Багдановіч, *Беларускі Пасольскі клуб і яго праца...*, “Праваслаўная Беларусь” 1928, № 2(8), с. 4.

³⁴ “Сын Беларуса” 1924, № 22, с. 2.

Прычым, на думку Багдановіча, паколькі народ беларускі на рэд-касьць адналітны ў сваім сацыяльным плане, аб'яднанне беларусаў у адзіны фронт тым больш магчыма і таму ня можа быць вялікай розьніцы ў праграмах яго палітычных групаў. *Гэтым аднака мы не хочым сказаць таго, што пры нацыянальным фронце ня можа быць розных поглядаў і розных палітычных групаў... пры розьніцы палітычных праграмаў, павінен быць адзін нацыянальны фронт, павінна быць аб'яднаньне ўсіх палітычных сіл на адной нацыянальнай дарозе. У адваротным выпадку, адзначае В. Багдановіч, беларусы будуць не ў сілах абараніць сваю нацыянальную справу, а удзел беларусаў у партыях польскіх нацыянальнасцяў можа разбіць беларусаў нацыянальна. Але, на жаль, сталася так, што палітычныя групы беларусаў пасварыліся ня толькі ідэова, але нават і асабіста ў асобах сваіх партыйных лідэроў і гэтыя сваркі з'яўляюцца для нашага палітычнага жыцьця найбольшай палітычнай нацыянальнай бядой*³⁵. В. Багдановіч са шкадаваннем канстатаваў, што

гістарычнае нешчасьце беларускага народу, – падзел яго на дзьве рэлігійныя групы, – стварыло ўжо і нейкіх два культурна-гістарычных тыпа беларуса. Вякавы ўплыў рэлігійны ў значнай меры ўнес ужо і свае зьмены ў нацыянальна-культурнае аблічча беларуса праваслаўнага і беларуса каталіка... гэта розьніца адчуваецца ў народзе досыць значна. Наружна, напрыклад, гэта выяўляецца ў Б.Х.Д. у тым, што яна ўжывае у сваім пісьме і друку лацінку, калі падаўляючая большасьць беларусаў трымаецца сваей гістарычнай кірыліцы. Гэта і служыць псіхалагічнай прычынай, дзеля каторай, і пры поўнай згодзе ў палітычных перакананьнях, праваслаўны беларус устрымліваецца ісьці у існуючую беларускую хадэцью... мы ўважалі б болей слухным стварэньне новай беларускай палітычнай партыі ў праваслаўна-хрысьціянскім духу, якая мела б сабраць увесь гэты элемент і ўвясці яго ў адзіную нацыянальную беларускую сямью³⁶.

У фатальным для таго часу выбары «народ і інтэлігенцыя» Багдановіч прымаў бок народа, пра што не баяўся адкрыта пісаць, тлумачачы, а часам і абараняючы сваю пазіцыю. Наогул, паняцце «народ» мае ў яго сапраўды сусветнае значэньне, хоць у дачыненні да ўмоў канкрэтна гістарычных у Багдановіча – гэта перш за ўсё этнічная і этнапалітычная катэгорыя. Асабліва складаным з'яўляецца ў яго па сваім

³⁵ В. Б., *Якім шляхам*, «Праваслаўная Беларусь» 1927, № 2, с. 1–3.

³⁶ В. Васілевіч, *Беларускія палітычныя групы*, «Праваслаўная Беларусь» 1927, № 1, с. 5–6.

напаўненні вызначэнне «правослаўны народ», цесна звязанае з такімі з’явамі як традыцыя і саборнасць. Ідэі саборнасці, якая стала адным з самых значных элементаў яго ўласнай літаратурнай дактрыны, яго адносіны да міру і царквы, В. Багдановіч прысвяціў многія свае працы. На думку Багдановіча, саборнасць выступае як асаблівая сіла, якая вызначае вектар у лёсе ўсяго «правослаўнага народу»³⁷.

Вялікая ўвага ў многіх публікацыях В. Багдановіча надаецца праблеме ўзаемаадносінаў царквы і дзяржавы. *Пытаньне аб адносінах паміж царквой і дзяржавай, – паміж уладай царкоўнай і ўладай сьвецкай, – ёсьць адно з самых найважнейшых, бо ад правільнага разьвязаньня гэтага пытаньня, часта цалкам залежыць нармальнае жыцьцё, а нават і судьба і той, і другой.* Так, напрыклад, ён вельмі дакладна намалюваў гістарычную карціну феномену гэтых узаемаадносін, вызначыў для СССР, *дзе ўсякая рэлігія прызнаецца... справай шкоднай для дзяржавы, справай, з якой трэба весці барацьбу як з нейкай атрутай... Але гэту форму ня можна нават разглядаць як форму адносін дзяржавы да рэлігіі, бо гэтую форму высунуў у жыцьцё той крайні від сацыялізму (камунізм), які сам фактычна імкнецца стаць рэлігіяй*³⁸. Без сумневу, усё, што было напісана Багдановічам на гэтую тэму, не страціла свайго значэння і дасюль, а прапанаваная ім формула суіснавання царквы і дзяржавы ўяўляе асаблівую каштоўнасць перш за ўсё для цяперашняга часу, для сучасных умоў, для новай Еўропы. Але ў 1920–1930-х гг. для Польшчы, а тым больш СССР, прапанаванае Багдановічам было цалкам непрымальна, а сам ён трапляў у разрад асоб, вельмі небяспечных для дзяржавы, якая неаднаразова ўжывала да яго разнастайныя рэпрэсіі.

Разам з тэмай саборнасці ў жыцці царквы Багдановіч шмат увагі надаваў пытанню ўзаемаадносін моў у асяроддзі праваслаўнага народа Польшчы, перш за ўсё лёсам царкоўнаславянскай мовы. З нагоды суіснавання беларускай і рускай моў ён адзначаў, што гэтымі мовамі праваслаўнае насельніцтва карыстаецца *в своей домашней и церковно-общественной жизни. Два этих языка понятны населению... Существование двух языков в нашем быту не поселит в народе православном распри, ибо вера православная, догматы ее, соборное начало в управлении и церковно-славянский богослужебный язык явятся связующим звеном всех православных в нашем крае для сози-*

³⁷ В. Б., *Что такое соборность*, [у:] *Виленский православный календарь на 1927 г.*, Вильно 1927, с. 53–59.

³⁸ В. Багдановіч, *Царква і Дзяржава*, «Праваслаўная Беларусь» 1927, № 1, с. 3.

данія *цэрквы*³⁹. Пазней, незадоўга да пачатку Другой сусветнай вайны, Багдановіч падвёў пэўны вынік сваёй шматгадовай палеміцы ў абарону царкоўнаславянскай мовы, заўважыўшы, што *в тех странах, где церковно-славянский язык успел привиться, укрепиться и лечь в основу национальной культуры, он дал самые блестящие и обильные плоды... Хотя среди славян русские славяне позже всех приняли христианство, но никто, как они, так широко и плодотворно не использовали церковно-славянский язык как культивирующую силу*⁴⁰. В. Багдановіч падкрэсліваў значную ролю праваслаўных беларусаў і асабліва ўкраінцаў у развіцці вялікарускай мовы і культуры:

Политиканствующие из наших украинцев и даже белорусов (реже), воюют против церковно-славянского языка, да еще как “русификационного средства”, забывая, что он лег в основу их собственной так же, как и культуры великорусской. Политические мотивы и предубеждения заставляют умалчивать о том, что их знаменитые родичи, эти Епифании Словинецкие, Мелетии Смотрицкие, Симеоны Полоцкие, Димитрии Ростовские, Феофаны Прокоповичи и пр. не менее потрудились над развитием даже, и того же “великого, могучего, свободного и правдивого языка”, как и Ломоносовы и внесли в дело выработки его филологического содержания и форм много “русских”, т.е. украинских слов и оборотов⁴¹.

В. Багдановіч выступае ў абарону царкоўнаславянскай мовы богаслужэння ў праваслаўнай царкве, супраць пераводу богаслужэння на «жывыя» славянскія *языкі – велико-русский, украинский, белорусский, литературно-русский* – адзначаючы, што прыхільнікі перакладу пры гэтым *больше всего руководятся тут не церковными, а политическими мотивами, стараясь даже и в церковном отношении отгородиться от “русских”*.

А таму, на яго думку, *чистым недоразумением является то утверждение, будто общепринятый в настоящее время в быв. Всероссийской Церкви выговор церковнославянских слов – “московский” выговор. Ничего подобного. Этот выговор создало и укрепило по всей Св. Руси именно украинское духовенство в эпоху своего полного и совершенного преобладания и господства в России, начиная от Петра Великого вплоть до Екатерины II*⁴².

³⁹ *Виленский православный календарь на 1927 год*. Издание группы православных под общей редакцией В.В. Богдановича, Вильна 1927, с. 3.

⁴⁰ В.В. Богданович, *Церковно-Славянский Язык как религиозно-культурная ценность*. Ко дню 950-летия крещения Руси. 988–1938, Гродно 1938, с. 13.

⁴¹ Тамсама, с. 19.

⁴² Тамсама, с. 25.

У 1932 г. у Вільні шырока адзначаўся 50-гадовы юбілей беларускіх паэтаў Я. Купалы і Я. Коласа, у святкаванні якога актыўны ўдзел прымае і В. Багдановіч. 27 лістапада 1932 г. віленскае беларускае грамадства з нагоды пяцідзсятых угодкаў народзінаў Я. Купалы і Я. Коласа адкрыла ўрачыстую Акадэмію ў зале Літоўскай гімназіі імя Вітаўта Вялікага. На ёй прысутнічалі каля тысячы асоб, сярод якіх было шмат вядомых прадстаўнікоў і ад літоўскага і польскага грамадства. *На сцэне паяўляецца Арганізацыйны Камітэт Акадэміі ў поўным складзе дзесяціх асоб. За прэзідыяльным сталом засядаюць прадстаўнікі старэйшага грамадзянства: адзін з найстарэйшых беларускіх адраджэнцаў, старшыня К-ту Ал. Уласаў, кс. Ад. Станкевіч, В. Багдановіч. Уступным словам Акадэмію адчыніў А. Уласаў, затым свой рэферат прачытаў М. Чарнецкі. Па ім выступае В. Багдановіч. Лектар чытае аб красе ў творах абодвух паэтаў і робіць у гэтым сэнсе сынтэтычнае іх параўнаньне. Даклад Багдановіча зрабіў моцнае ўражанне на прысутных. Гэта была глыбока абдуманая, паважна апрацаваная, сардэчна адчутая, красамоўна выказаная прамова, якая скончылася працяглымі апладысмантамі. Урачыстая Акадэмія ў гонар Я. Купалы і Я. Коласа паказала, што ў беларускім грамадзянстве, да нядаўна разьяднаным варожай нам сілай, ... ёсьць пачуцьцё еднасьці абавязку, ёсьць вялікая любоў да Бацькаўшчыны, да беларускага Народу, ёсьць глыбокае зразуменьне яго патрэб нацыянальных і сацыяльных. Акадэмія гэта паказала, што найбольш дзеліць беларусаў нездаровая палітыка, ці лепш – палітыканства, а луча, яднае ў творчую сілу – культура. Натхнёная, прарочая ліра Купалы і Коласа аб гэтым сведчыць нам дабітна⁴³.*

Да гэтай юбілейнай даты В. Багдановіч апублікаваў у трох нумарах газеты «Беларуская крыніца» грунтоўны нарыс, прысвечаны творчасці Я. Купалы⁴⁴ і тамсама артыкул пра творчасць Я. Коласа⁴⁵. У пачатку першай часткі свайго нарыса пра Купалу аўтар, разважаючы аб сутнасці прыгажосці ў творчасці, адзначае тры яе ступені. Першая ступень прыгажосці – задавальненне ад яе праяваў, але тут ёсць і імкненне да пэўнай гармоніі. Найвышэйшая ж ступень мастацкай творчасці, па яго меркаванні, бывае тады, калі ў творы прысут-

⁴³ У чэсьць свайх паэтаў... (Пасьля святкаваньня юбіляў 50-цілецця Янкі Купалы і Якуба Коласа), «Беларуская крыніца» 1932, № 42, с. 1.

⁴⁴ В. Багдановіч, «К сонцу душой!». Крытычны нарыс творчасці Я. Купалы з пункту гледжаньня характа і мастацтва, «Беларуская крыніца» 1932, № 31, с. 2–3; № 32, с. 2–3; № 34, с. 2–4.

⁴⁵ В. Багдановіч, «Ад роднае зямлі» (Стыкія творчасці Якуба Коласа), «Беларуская крыніца» 1932, № 42, с. 2–3.

нічае не толькі прыгажосць вонкавай формы, але і прыгажосць самой ідэі. І менавіта тыя творы, у якіх выяўляюцца ўсе гэтыя тры ступені, з'яўляюцца найвялікшымі несмяротнымі шэдэўрамі чалавечай творчасці. Але часцей бывае, што выяўляецца толькі адна, ці дзве ступені прыгожасці, напрыклад, калі нейкі твор не мае высокай ідэйнай вартасці, але затое выдзяляецца сваёй вонкавай прыгожай формай, ці надварот. *Адпаведна... сярод мастакоў слова, паэтаў, мы маем галоўных два тыпа... "паэты чыстага мастацтва"... , другія – гэта "паэты-прарокі", прасьветнікі высокіх ідэяў, "власьціцелі дум" і павадыры сваіх сучаснікаў, вучыцялі наступных пакаленьняў і тварцы будучыні сваіх народаў.* Я. Купалу Багдановіч адносіць, безумоўна, да другога тыпу – «паэта-прарока», адзначаючы, што менавіта на пецярбургскі перыяд яго жыцця, перыяд найбольшага збліжэння з расійскай інтэлігенцыяй, прыходзіцца пара росквіту яго паэтычнага таленту. *Здавалася б, што ўплывы расейскай паэзіі павінны былі б асабліва моцна адбіцца на творчасьці Купалы за гэты час. Але прагледзеўшы найлепшы зборнік твораў Я. Купалы "Шляхам жыцьця", напісаны ў гэты перыяд, мы ня знойдзем і дзясятка вершаў, на якіх б больш менш выразна адбілася паэзія такога вялізарнага расейскага мастака, як Пушкін.* Пушкін, будучы прадстаўніком вышэйшых колаў расійскага грамадзянства, быў далёкі ад прастанароднага жыцця, у той час як для Купалы жыцьцё сялянскай грамады ... – душа ўсёй яго паэзіі. Багдановіч адзначае, што на творчасць Я. Купалы практычна не аказаў уплыву і іншы вялікі расійскі паэт М. Лермантаў, хоць сам Купала ў вадным мейсцы і называе яго "любімьм" паэтам.

Больш за ўсіх, лічыць В. Багдановіч, на духу падыходзіць да Я. Купалы яго вялікі зямляк А. Міцкевіч... польская мова была першаю, на якой Я. Купала пачаў чытаць і пісаць. Але Я. Купала не застаўся і пад уплывам творчасці А. Міцкевіча. Паводле разваг Багдановіча, тут адбіўся розны ідэйны падыход у іх творчасці. *Пачуцьцё помсты і ненавісьці до ворагаў, – адзін з галаўнейшых матываў паэзіі Міцкевіча, ня лучыліся з куды мягчэйшай і сьвятлейшай музай Я. Купалы.* Бліжэй за ўсіх да Я. Купалы як па духу, так і па форме, на думку В. Багдановіча, з'яўляецца вядомы ўкраінскі паэт Тарас Шаўчэнка... *Усё лучыла і лучыць гэтых двух найвялікшых песьняроў двух братніх народаў: і падобнасьць іх біяграфіяў, і роўныя лёсы іх бацькаўшчынаў, і рамантычныя настроі іх душ. ... зродныя настроям іх лір, зродныя горам і сумам аб лёсе свайго народу, які пануе ў іх паэзіі*⁴⁶.

⁴⁶ В. Багдановіч, «К сонцу душой!»,..., "Беларуская крыніца" 1932, № 31, с. 2–3.

У наступным раздзеле В. Багдановіч, аналізуючы творчасць Я. Купалы з пункту гледжання ідэйнай прыгажосці, разглядае тут яго як паэта, у творах якога ідэя дамінуе над формай. Галоўнымі матывамі, якія складаюць ідэйны скарб творчасці Я. Купалы, на думку Багдановіча, з'яўляюцца краса Божага свету, рэлігійная захопленасць гэтай красой, прыгажосць роднай беларускай прыроды, любоў да сваёй бацькаўшчыны, да свайго народу, мроя аб яго адраджэнні, прызыў да адраджэнскага руху. Аўтар адзначае, што нават сярод вялікіх паэтаў гэта з'яўляецца вельмі рэдкім прыкладам ідэйнай вышыні і прыгажосці творчасці паэта, які *ніколі не захопліваўся нізкімі ідэямі, не пранікаўся ... "духам пошласці"*. *Гэтая асаблівасць Я. Купалы ізноў ярка праявілася ў Пецяярбургскі перыод яго жыцця... Творчасць Купалы і ў гэты перыод асталася на той самай вышынні рамантычных ідэалаў.*

Аналізуючы першы зборнік вершаў паэта «Жалейка», які выйшаў у Петебурзе ў 1908 г., В. Багдановіч заўважае, што творы Купалы ў гэтым зборніку адлюстроўваюць *вяскovy перыяд яго творчасці, калі ён яшчэ "няў", "як Бог паложы на душу"...* нават слаба тут яшчэ *выражана нацыянальная і сацыяльная ідэя*. На думку Багдановіча, больш свядомым і смелым з'яўляецца Я. Купала ў другім сваім зборніку «Гусляр», які выйшаў у 1910 г. у Пецяярбургу, дзе *адраджэнскія мары яго абформліваюцца і набываюць нейкі новы філэзофскі характар*. Найвышэйшай праявай развіцця паэтычнага таленту Я. Купалы аўтар лічыць зборнік «Шляхам жыцця», які выйшаў у 1913 г. У гэты час на творчасці Я. Купалы адбілася яго знаходжанне ў асяроддзі беларускай і расійскай інтэлігенцыі спачатку ў Пецяярбургу, потым у Вільні, дзе ён займаўся польскай літаратурай, слухаў лекцыі на Чарняўскіх курсах. Усё гэта дало яму шмат матэрыялу для яго творчай энергіі, спрыяла пашырэнню яго светапогляду. *Пад уплывам польскіх рамантыкаў змяняюцца яго адносіны да прыроды, якая робіцца... нейкай жывой стыліяй, любоў – ня простая мара аб "мяшчанскім шчасці", але... сіла, якая акрыляе творчасць чалавека, падымае яго дух. Вера ў адраджэнне бацькаўшчыны падымае гэты дух яшчэ больш... Сам паэт тут... ўжо павадыр свайго народу, які будзіць яго ад сну, заклікае да барацьбы за лепшую долю*. Наступнымі ступенямі развіцця творчасці Я. Купалы, піша В. Багдановіч, з'яўляюцца зборнікі яго твораў «Спадчына», апублікаваны ў Мінску ў 1922 г. і «Безназоўнае» ў 1924 г. таксама ў Мінску. Гэтыя зборнікі з'явіліся ў перыяд рэвалюцыі і ўтварэння Савецкага Саюза, калі спачатку рэвалюцыя ахоплівае душу паэта, але, як адзначае аўтар, яна цікавіць Купалу не столькі сацыяльным бо-

кам, колькі нацыянальным, як тая сіла, якая павінна вывесці яго бацькаўшчыну “на пачэсны пасад між народамі”. Найбольш гучнымі і яркімі, на думку Багдановіча, з’яўляюцца вершы Я. Купалы, якія былі напісаны ў першыя месяцы пасля рэвалюцыі, у перыяд, калі ішоў бурны народны рух, адзін за адным праходзілі розныя з’езды і нарэшце Народным З’ездам была абвешчана незалежнасць Беларусі. *Захоплівае яго спачатку ў стварэнне Савецкай Беларусі... Але скоро ў паэзіі Купалы з’яўляюцца і праявы нейкай “казённай” рыторыкі замест запраўднай паэзіі. Яркія вобразы з’мяняюцца траскучымі фразамі.* В. Багдановіч адзначае, што малаверагодна, каб жывучы ў Менску, Купала не бачыў, што доля яго мужыка з вёскі ня толькі ня палепшала, але нават і пагоршылася з таго часу, калі ён пісаў: “няма хлеба няма солі, бяз грошы працуй”. Ня дарма ў сярод гэтых казённых урачыстых пахвал “дыктатуры пралетарыяту” мімаволі прарываецца ў думка аб нейкіх бедах яго любай бацькаўшчыны... Відаць праца паэта йдзе не у лёгкіх варунках... паміж радкоў яго вершаў чуецца ў душы паэта нейкая трагедыя... Ня дзіва: пяць у няволі ня можна⁴⁷.

У трэцяй частцы свайго нарысу ўслед за ідэйным бокам творчасці Я. Купалы В. Багдановіч аналізуе знешнюю форму твораў Купалы як найбольш выразную асаблівасць яго паэзіі. *Я. Купала менш за ўсё музыка у сваёй паэзіі, а перад усім ён ёсць маляр, а яшчэ вярней – скульптар.* Пры гэтым вобразы ў ягоных вершах тут не адзначаюцца навізнай, *трава ў яго “як дыван”, каласы “шэпчуца”, думы “як хмары”... Але гэтыя вобразы заўсяды яркія, выпуклыя.* І ня толькі ў сваім эпасе, ці у драме, але і ў лірыцы, якая з’яўляецца сапраўднай стыхіяй Купалы, ён заўсёды рысуе, ці як бы вырэзвае нам вобраз за вобразам, стараючыся імі перадаць нам тыя настроі, якія ахопліваюць яго душу. *Дужа часта пры гэтым Купала карыстае з “гукавага спосабу” перадачы уражаньня, што здаецца і з’яўляецца прычынай легенды аб музыкальнасці яго вершаў... Мы ведаем і напэўна многа хто з нас бачыў людзей, якія ўмела перадаюць розныя гукі..., але такія людзі ня ёсць музыкі, хоць іхнія возразы і дужа выразныя і выпуклыя.* В. Багдановіч таксама адзначае, што ў творах Я. Купалы вобразы заўсёды ясныя, выразныя, рэльефныя. *Па сваёй плясьцічнасці яны часта мімаволі напамінаюць той прымітыўны, найўны рэалізм, які мы часта спатыкаем у класічных паэмах.* Зрэшты часта ў творах Я. Купалы *гэта рэльефнасць здаецца ўжо і лішняю, бо іншы раз*

⁴⁷ В. Багдановіч, «К сонцу душой!»,..., “Беларуская крыніца” 1932, № 32, с. 2–3.

даходзе да нейкай грубаватасці і нават збіваетца на прозу... іншы раз нават і шкодзіць пенькнасці твораў Купалы яго лішняе імкненне найболей сціпла і выразна прадставіць сваю думку. З часам, асабліва калі Я. Купала бліжэй пазнаёміўся з лепшымі расейскімі паэтамі, ... ў часы найвялікшага захаплення іх вонкавай формы, верш яго надзвычай палепшыўся. Ён набывае і багацьце формы, а нават і тое, што мы завём музыкальнасцю. Адзначыўшы, што вершы Я. Купалы менш музыкальныя, чым пластычныя, аўтар гэтым не адмаўляў зусім іх музыкальнасці, паколькі музыкальнасць не стыхія яго творчасці, але толькі выпадковае яе з'явішча, якога ён дасягае ў асобных прыкладах. З гэтага боку ён многа ўступае творчасці такіх сваіх сяброў як Я. Колас і М. Багдановіч. З боку ж выразнасці і рэльефнасці вобразаў, яркасці эпітэтаў, сярод беларускіх паэтаў роўнаму яму няма.

Не самымі ўдалымі творамі Я. Купалы, як лічыць В. Багдановіч, з'яўляюцца тыя, у якіх ён выражае сум, гнеў, незадавальненне, тугу, крыўду. А як толькі выходзе на сонца, на святло... дык адразу верш яго родзіцца гладкім, прыгожым, яркім, дабрагучным. Гэта ўсё гаворыць аб тым, што па сутнасці сваёй паэтычнай стыхіі Я. Купала з'яўляецца, безумоўна, паэтам-аптымістам. Душа ў яго святлая, сонечная, зорная і сама дзеля таго імкнецца "да сонца" і "да зор". Гэта ясна выяўляецца пры бліжэйшым параўнанні сонечнай стыхіі Я. Купалы з творамі ўкраінскага паэта Т. Шаўчэнкі, пра якога, як заўважае Багдановіч, нават немагчыма ўявіць сабе, аб чым бы ён спяваў, калі б на свеце не было суму і гора. Чым больш цяжка на сэрцы, тым плаўней, тым прыгажэй коцяцца яго вершы... Ён дужа падобны да тых кветак, якія разварачываюць пялюсткі толькі ноччу, толькі ўначы яны і цвітуць і пахнуць. У параўнанні з Т. Шаўчэнкам Я. Купала наадварт напамінае сабой тых кветкі, якія ўсёй сваёй стыхіяй імкнуцца да сонца... Бяз сонца, той хто ірвецца "к сонцу душой", тварыць ня можа, а ў абставінах жыцця Савецкай Беларусі так мала свету, цяпла і сонца! На думку Багдановіча, поўны расьцьвет творчасці Я. Купалы йешчэ не наступіў. Ён наступіў бы тады, калі наступіў бы расьцьвет Беларусі. Гэтыя кветкі цвітуць толькі пад сонцам⁴⁸.

Нарыс В. Багдановіча пра творчасць Я. Коласа⁴⁹, створаны на параўнанні творчасці абодвух беларускіх паэтаў, па аб'ёме значна сці-

⁴⁸ В. Багдановіч, «К сонцу душой!»..., "Беларуская крыніца" 1932, № 34, с. 2-4.

⁴⁹ В. Багдановіч, «Ад роднае зямлі» (Стыхія творчасці Якуба Коласа), "Беларуская крыніца" 1932, № 42, с. 2-3.

плейшы. У дзень 50-х угодкаў двух найвялікшых беларускіх паэтаў, Янкі Купалы і Якуба Коласа, мімаволі хочацца зрабіць іх параўнаўчую характэрыстыку. Характэрыстыку Я. Купалы мы ў сваім часе ужо зрабілі..., астаяцца цяпер разглядзець творчасць Я. Коласа... Здавалася б, няма больш сходных паміж сабой паэтаў, як гэтыя два кіты беларускай паэзіі. В. Багдановіч піша, што, з аднаго боку, усё лучыць гэтых двух беларускіх паэтаў: *Абодва выйшлі з вёскі, абодва з дзяціных гадоў... бачылі сям’янскае жыццё з яго нудой, патрэбай і горам, абодва з дзяцінных гадоў вандравалі па роднай зямлі з сваімі бацькамі..., абодва выхоўвалі і ўзгадоўвалі свае таленты сярод, хоць і братніх, але чужых культур, абодвух захапівала адна і тая самая ідэя адраджэньня бацькаўшчыны, адна і тая самая любоў да свайго брата селяніна, ... мара аб палепшаньні яго нацыянальнага і сацыяльнага быту.* Але з іншага боку, усё ж такі ў іх творчасці адчуваецца гэтулькі рознага, што да гэтага часу большасць беларускай крытыкі больш гаворыць аб іх нясходнасці, чым аб падобнасці, стараючыся адшукаць, у чым сутнасць іх процілежнасці. На погляд Багдановіча, прычына іх розніцы ў зусім іншых стыхійных глыбінных асноваў іх псыхікі. Ён узгадвае як калісь другі вядомы беларускі паэт Максім Багдановіч, разглядаючы зборнік Я. Коласа “Песьні жалбы”, дужа рэзка адазваўся аб паэзіі Я. Коласа ў “Нашай Ніве”, адмеціўшы, што ў яго вершах дужа часта “на комінку корч пылае”, што ён дужа часта паўтарае гэты вобраз, нават і словы. Гэтае з’явішча М. Багдановіч адзначыў як прыкмету беднасці мыслі Я. Коласа. Пасля “Новае зямлі” і “Сымона Музыкі” з іх багацьцем тыпаў і вобразаў, няма чаго і гаварыць, што гэта была цяжкая памылка нашага паэта – крытыка – памылка, пасля ім самім прызнаная. Але ня можна тут ня адзначыць таго, што М. Багдановіч падмеціў у Коласа дужа цікавую і дужа характэрную старану яго паэзіі, і толькі ня здоліў даць ёй патрэбнае аб’ясненне і ацэнку⁵⁰.

В. Багдановіч, аналізуючы творчасць двух беларускіх паэтаў, лічыць, што Я. Колас у такой самай меры паэт цяпла, як Я. Купала паэт святла, – але ня гэнага бліскачага, яркага, сонечнага цяпла, якое так патрэбна яго сябру Я. Купале, але супакою, цяпла хаты,

⁵⁰ Цікава адзначыць, што і творчасць самога Максіма Багдановіча, у прыватнасці, яго зборнік «Вянок», выдадзены ў 1914 г. у Вільне, атрымліваў часам у прэсе вельмі неадназначную ацэнку: «*Nowaja biełaruskaja kniżka “Вянок” zbornik wierszaŭ Maksima Bohdanowicza, miz katorymi jość wierszy duża pieknyje, ale naahul wiersy M. Bohdanowicza grazumiełyje tolki dla wuczonych i naczytanych ludziej*» (“Biełarus” 1914, № 11–12, s. 7).

цяпла хатняга вознішча, цяпла гарачай няўстаннай працы..., а перадусім цяпла яго маткі зямелькі... Вось, што нам здаецца ёсць запраўднай стыхіяй паэзіі Я. Коласа. Пры гэтым аўтар звяртае ўвагу на тое, як у вершах Я. Коласа, наколькі часта, паўтараецца слова «зямля», так у творах Я. Купалы – словы «сонца і зоры». Найвялікішым, наймонументальнейшым творам Коласа зьяўляецца яго паэма “Новая Зямля”, якая мае гэтакія слова нават у самым назове, а апісваецца ў ёй стыхійная, цягнукая да сябе селяніна, гэтая неадвядная, няўпынная сіла Зямлі. Стыхія зямной сілы, на думку В. Багдановіча, гэта галоўнае ў паэзіі Я. Коласа, а слова «зямля», якое прысутнічае практычна ва ўсіх яго твораў, замяняе яму і сонца і зоры. Зямля павінна быць свая, каб там была свая хата, цёплая хата, а для гэтага патрэбна, каб там “на комінку пылаў корч”... вуснамі Коласа [гаворыць] – сам беларускі мужык... Я. Купала так і ўзяцеў бы да неба, да зор, так і “хапаў бы за косы сонца”. Я. Колас – так і ўрыўся б у мяккую, пухлую, пахучую зямельку! Што тычыцца іншай вялікай паэмы Коласа «Сымон Музыка», якая не мае ў сваім загаловку слова «Зямля», але пачынаецца яна словамі «ад роднае зямлі...», Багдановіч заўважае, што Я. Коласу ня трэба ляцець “да сонца і зор”, каб шукаць “свой скарб”. Яго скарб на зямлі, у кожнай былінцы, у кожнай кропальцы расы – зямнога поту. Адным словам, стыхія Купалы – гэта неба, з яго сьвятлом, сонцам і зорамі, стыхія Коласа – зямля, з яе цяплом, спакоем і творчай пладавітай сілай, сілай – жаночкага пладародзьдзя. Менавіта таму вершы Я. Купалы тым ярчэйшыя, чым больш у іх сьвятла і сонца. А у творах Я. Коласа чым больш набранага ад роднай зямлі «скарбу», тым яны лепшыя, бо тады яны набіраюць тым больш музыкальнасьці. Такімі нам прадстаўляюцца Я. Колас і Я. Купала – гэтыя зямля і неба беларускай паэзіі⁵¹.

Калі пасля выбараў у 1928 г. беларускім прадстаўнікам, у тым ліку Багдановічу, удалося зноў увайсці ў Польскі Сенат, то ўжо на выбарах 1930 г. яны пацярпелі поўную няўдачу. Тут, верагодна, адбіліся ўсе неўладкаванні і разлад у беларускім нацыянальным руху ў Польшчы. В. Багдановіч, які быў членам Беларускага Нацыянальнага Камітэта ў Вільні⁵², у 1935 г. з-за рознагалоссяў выйшаў са складу кіраў-

⁵¹ В. Багдановіч, «Ад роднае зямлі»..., “Беларуская крыніца” 1932, № 42, с. 2–3.

⁵² «...gadawy schod adnoўlenaha na 1932–33 hod Bielaruskaha Nacjanalnaha Kamitetu ў Wilni. ... u sklad Belaruskaha Nacjanalnaha Kamitetu pašla abnaўleńnja na 1932–33 hod, uwahodziać pradstawniki ad ... “Bielaruskaha Prawaslawiŭnaha Demakrattyčnaha Abjzdnawia”... Prezidyum Nac. K-tu ўfarmawaŭsia... wycestaršyni Wiač. Bahdanowič» [Zwycājny gadawy schod Biel. Nacyjanalnaha K-tu, “Belaruskaja Krynica” 1932, № 23, s. 1].

ніцтва⁵³. У 1930-я гг. Багдановіч працуе выкладчыкам у рускай гімназіі ў Вільні, займаецца грамадска-культурнай дзейнасцю, выступае ў дакладамі, лекцыямі на літаратурныя тэмы. На вечарыне з нагоды 75-годдзя з дня смерці Н. Гоголя, якая была зладжана Саюзам рускіх арганізацый 19 сакавіка 1927 г. у Варшаве, прагучаў даклад В. Багдановіча «Трагедія Гоголя», у якім былі такія словы: *России суждено испытать тяжелья потрясения, теперь уже не предотвратить их, а нужно лишь каяться и молиться около Безкровной Жертвы, чтобы те страдания, которыя ей суждено перенести, не остались страданиями возмездия и кары, а стали бы страданиями искупления и грядущей славы Воскресения... Современное русское общество не поняло ни пророческих ужасов, ни этого религиозного порыва Гоголя... Он не зарыл своего “жестокого таланта” в землю, но и не злоупотребил им. Давая Руси опасное, но нужное лекарство, он указал и тот режим, то сдерживающее средство, при условиях наличности которого обезпечивалось его действие. Этот режим и это средство вера и церковь*⁵⁴.

Пры Віленскай рускай гімназіі ў 1930-я гг. дзейнічаў літаратурны гурток, *систематическая планомерная деятельность* якога ажыццяўлялася пад кіраўніцтвам Багдановіча⁵⁵. Літаратурна-артыстычная секцыя Віленскага рускага грамадства (ВРГ), якая дзейнічала з пачатку 1922 г. першапачаткова як рускі літаратурна-артыстычны гурток пры чытальні ВРГ, арганізоўвала чытанне твораў мясцовых і прыездных аўтараў, адзначаліся юбілейныя і памятныя даты рускай літаратуры, абмяркоўваліся даклады, у тым ліку, напрыклад, В. Багдановіча – пра філасофію М. Бярдзьева. У лістападзе 1925 г. в *гимназии Веллера* літаратурна-артыстычная секцыя *устроила лекцию Богдановича “Кризис современной культуры” с обзором трудов Н.А. Бердяева “Философия неравенства”, “Новое средневековье”, “Смысл истории”*⁵⁶. У 1931 г. на ўрачыстым пасяджэнні ў сувязі з 50-год-

⁵³ В. Багдановіч, *Праваслаўнае Беларускае Дэмакратычнае Аб’яднаньне і Беларускае Нацыян. Камітэт*, [у:] *Вьясьненьні*. Аднаднёўка, 3 ліпеня 1935 г., с. 4.

⁵⁴ В. Богданович, *Трагедия Гоголя*, [у:] *Временник Ставропигийского института с месяцесловом 1928*, Львов 1927, с. 44–45. Вытрымкі з дакладу, прачытанага В. Багдановічам у Варшаве 19-га сакавіка 1927 г. на вечары, уладкованым Саюзам рускіх арганізацый з нагоды 75-годдзя з дня смерці М. Гоголя.

⁵⁵ С. Нальянч, *Систематизация русской культурной работы (в порядке обсуждения мнений)*, “Наше время” 1934, № 58(1076), 11 марта; П. Лавриненц, *К истории Виленского содружества поэтов*, “Literatūra” 2002, № 44(2), с. 68.

⁵⁶ П. Лавриненц В.И., *Самойло в русской периодике и в культурной жизни Вильно (1920–1939)*, “Literatūra” 2018, № 60(2), с. 33–34.

дзем з дня смерці Ф. Дастаеўскага, арганізаваным ВРГ, са сваім дакладам выступіў і В. Багдановіч⁵⁷. Кіраўнік Пушкінскага камітэта В. Багдановіч у снежні 1935 г. выступіў з жалобнай прамовай ля магілы В. Пушкінай, нявесткі вялікага рускага паэта А. Пушкіна, удавы яго сына Грыгорыя⁵⁸. 26 красавіка 1934 г. на пасяджэнні літаратурна-артыстычнай секцыі ВРГ было абвешчана *об організації Содружества поэтов как подсекции литературно-художественной секции, В. Богданович приветствовал ее образование речью о значении поэзии*⁵⁹. У 1936 г. на пасяджэнні рэлігійна-філасофскага гуртка, старшынёй якога ў 1930-х гг. быў Багдановіч, абмяркоўваўся ягоны даклад «О социологии В.С. Соловьева и Е.Н. Трубецкого»⁶⁰.

Будучы асобай усебакова мастацкі адоранай, В. Багдановіч быў вядомы і як кампазітар⁶¹. Ён напісаў музыку для некалькіх папулярных рамансаў і іншых музычных твораў, у тым ліку на словы Я. Купалы «К сонцу»⁶² і знакамітай «Зоркі Венеры» на словы Максіма Багдановіча. Вядомы і шэраг работ В. Багдановіча-мастака, частка якіх захоўваецца ў яго нашчадкаў. Захаваліся алоўкавыя замалёўкі Багдановіча членаў Маскоўскага Памеснага сабора 1917–1918 гг., быў ён і аўтарам ілюстрацый да падручнікаў⁶³. Ледзь не першым В. Багдановіч стаў пісаць агіяграфічныя творы на беларускай літаратурнай мове Новага часу. Мабыць, самае вядомае сярод іх «Сьв. Віленскія мучанікі і дзіватворцы Антоній, Іоанн і Евстафій – патроны Беларусі». У прадмове да іх жыцця, складзенага Багдановічам, ён пісаў: *Праваслаўная вера на Беларусі заўсёды была дужая любоўю і прывязнасьцяй да яе сваіх сыноў. Узгадалі гэтую любоў, гэтую дужасьць чыстае, прайдзівае*

⁵⁷ Тамсама, с. 34.

⁵⁸ И. Арефьева, *Владелица «Пушкинского гнезда»*, «Православная Москва» 2002, № 15–16.

⁵⁹ П. Лавринец, *К истории Виленского содружества поэтов...*, с. 65.

⁶⁰ П. Лавринец, *В.И. Самойло в русской периодике...*, с. 36.

⁶¹ «...адбыўся даўгачаканы канцэрт беларускай песьні, зладжаны стараньнем Беларускага Студэнцкага Саюзу ў Вільні... Выканана было... 17 нумароў... у апрацаванні: М. Анцава, К. Галкоўскага, В. Багдановіча, Грэчанінанва, Леантовіча і інш...» [А.К., *Канцэрт беларускай песьні*, «Беларуская Крыніца» 1932, № 24, с. 2].

⁶² См., напр.: Н. Kozłowska-Głogowska, *Białoruski senator*, «Czasopis» 2001, № 12, s. 30.

⁶³ *Русская грамота для школы и семьи: букварь для обучения письму и чтению: составленный по новейшему методу и по новой орфографии, с указанием особенностей старой орфографии: с многочисленными оригинальными рисунками, прописями, ударениями, церковно-славянской азбукой, образцами рисунков, методологическими указаниями для учащихся и разрезной азбукой* / С.К. Павлович; иллюстрировала В.В. Богданович и В.А. Отрищенко, Вильно 1936.

сэрца беларуса, яго векавечная гора ў нядоля, яго бязрадаснае, цяжкое жыццё... І на працягу вякоў ня было веры сільней, сьлёзаў гарачэй, малітваў шчырэй, як вера, сьлёзы і малітвы да сваіх родных нябесных патронаў і абаронцаў – сьв. мучанікаў Антонія, Іоанна і Евстафія з роднай блізкай і дарагой беларусам Вільні⁶⁴. А ў пасляслоўі да жыцця Багдановіч піша: Прайшлі вякі, для беларускага народа вякі цяжкія, ліхія, жорсткія. На працягу іх зьмяняліся людзі, усе парадкі жыцця, культура, лад гаспадарчы, соцыяльны, дзяржаўны... Не зьмянілася толькі тое, што складае самую душу народа – яго вера, яго мова родная. Да сённяшняга дня ня згубіў наш народ многапакутны гэтага свайго багацця. Ня згубіў, ня гледзячы на тое, што жэрабем яго жыцця заўсёды былі толькі нуда, цемра, пакута, векавечная няволя нядоля. Ня згубіў толькі дзякуючы таму, што гуртаваўся каля свайго нацыянальнага сьцягу, што ня здрадзіў сваім гістарычным сьвятыням⁶⁵.

1 верасня 1939 г. В. Багдановіч быў арыштаваны польскімі ўладамі і змешчаны ў канцлагер Бяроза Картузская. 17 верасня зняволены, у тым ліку Багдановіч, з лагера паразбягаліся. Пра гэта ён сам расказаў карэспандэнту газеты «Віленская праўда»: *Гэта была сапраўдная катарга... На дзень давалі толькі 100 грам хлеба і два разы пахлэбку... За правіннасць і без правіннасці збівалі гумавымі палкамі... Начальства наша ўцякло з 17 на 18 верасня, пачуўшы, што немцы ўзялі Кобрын... Ключы яны пакінулі бурмістру мястэчка. Адразу 7000 заключонных сталі свабоднымі. Віленская група рашыла ісці на бліжэйшую станцыю Кобрын, бо на Баранавічы не ішоў цягнік. Ад гэтуль немцы нас адвезлі ў Брэст. Брэст быў заняты 22 верасня і мы атрымалі магчымасць дабрацца да Баранавіч, а адтуль у Вільню. Цяпер я ажыў і убачыў іншы свет⁶⁶.* 26 верасня 1939 г. В. Багдановіч вярнуўся ў Вільню ўжо савецкую. Але і новым уладам яго асоба ўяўлялася небяспечнай. Ён арыштоўваецца органамі НКУС у кастрычніку 1939 г. Апошняя вестка ад яго – кранальная запіска, напісаная ім у гімназіі імя А. Пушкіна і перададзеная сям’і – датуецца 17 кастрычнікам 1939 г.⁶⁷ У далейшым сям’я спрабавала даведацца якую-небудзь інфармацыю пра яго, але, на жаль, беспаспяхова. І па гэты дзень канчатковы лёс яго застаецца невядомым. Па адных дадзеных ён быў рас-

⁶⁴ Сьв. Віленскія мучанікі і дзіватворцы Антоній, Іоанн і Евстафій – патроны Беларусі, [у:] *Віленскі православны календар на 1927 год*, с. 35–36.

⁶⁵ Тамсама, с. 42.

⁶⁶ *Як адбывалі катаргу*, «Віленская праўда» 1939, 6 кастрычніка, с. 4.

⁶⁷ Арыгінал запіскі захоўваецца ў сямейным архіве нашчадкаў В. Багдановіча.

страляны тады ж у 1939 г. у Вільні, па іншых – пазней, у Вілейцы. З часам сям’я Багдановічаў усталявала сімвалічную магілу В. Багдановіча на праваслаўных могілках у Беластоку, дзе цяпер таксама пражываюць яго нашчадкі.

Да цяперашняга часу фактычных дадзеных аб жыцці і дзейнасці В. Багдановіча назапашана ўжо нямала. Вельмі каштоўныя ўспаміны членаў яго сям’і і некаторых сучаснікаў. Вядомыя і даступныя для даследчыкаў дзесяткі яго буйных друкаваных работ, тэксты прамоваў і мноства рознага роду нататак. Нядрэнна вывучаны архівы ў некалькіх краінах, якія захоўваюць матэрыялы, звязаныя з гэтым выбітным беларусам. Застаецца абагульніць усё назапашанае і напісаць грунтоўную манаграфію, дакументаваную кнігу пра гэтага выдатнага чалавека – беларускага сенатара міжваеннай Польшчы Вячаслава Васільевіча Багдановіча.

LITERATURA

“Biełarus” 1914, № 11–12.

“Prawasłaunaja Biełaruś”, “Słowo” 1927, № 279.

“Syn Belarusa” 1924, № 2; № 22 [“Сын Беларуса” 1924, № 2; № 22].

“Vestnik Vilenskogo Svâto-Duhova bratstva” 1909, № 3(47); № 8(52). [“Вестник Виленского Свято-Духова братства” 1909, № 3(47); № 8(52)].

A.K., *Kancërt belaruskaj pes’ni*, “Belaruskâ Kryniça” 1932, № 24 [A.K., *Канцэрт беларускай песьні*, “Беларуская Крыніца” 1932, № 24].

Âk adbyvali katargu, “Vilenskaâ praŭda” 1939, 6 kastyčnïka [Як адбывалі катаргу, “Віленская праўда” 1939, 6 кастрычніка].

Aref’eva I., *Vladelica “Puškinskogo gnezda”*, “Pravoslavnaâ Moskva” 2002, № 15–16 [Арефьева И., *Владелица “Пушкинского гнезда”*, “Православная Москва” 2002, № 15–16].

B. V., *Âkim ślâham*, “Pravaslaŭnaâ Belarus’” 1927, № 2 [B. V., *Якім шляхам*, “Праваслаўная Беларусь” 1927, № 2].

B. V., *Čto takoe sobornost’*, [u:] *Vilenskij pravoslavnyj kalendar’ na 1927 g.*, Vil’no 1927 [B. V., *Что такое соборность*, [у:] *Виленский православный календарь на 1927 г.*, Вильно 1926].

Bagdanovič V., *10 gadou tamu (Z usпамінай аб pracy Maskoŭskaga Saboru)*, “Pravaslaŭnaâ Belarus’” 1927, № 5; № 6; “Pravaslaŭnaâ Belarus’” 1928, № 1(7); № 2(8); № 3(9); № 4(10); № 5(11); № 7(13) [Багдановіч В., *10 гадоў таму (З успамінай аб працы Маскоўскага Сабору)*, “Праваслаўная Беларусь” 1927, № 5; № 6; “Праваслаўная Беларусь” 1928, № 1; № 2(8); № 3(9); № 4(10); № 5(11); № 7(13)].

- Bagdanovič V., “*K soncu dušoj!*”. *Krytyčny narys tvorčas’ci J. Kupaly z punktu gledžan’na harastva i mastactva*, “Belaruskaâ kryniča” 1932, № 31; № 32; № 34 [Багдановіч В., “*К сонцу душой!*”. *Крытычны нарыс творчасьці Я. Купалы з пункту гледжанья хараства і мастацтва*, “Беларуская крыніца” 1932, № 31; № 32; № 34].
- Bagdanovič V., “*Ad rodnae zâmlî*” (*Styhîâ tvorčas’ci Jakuba Kolasa*), “Belaruskaâ kryniča” 1932, № 42 [Багдановіч В., «*Ад роднае зямлі*» (*Стыхія творчасьці Якуба Коласа*)], “Беларуская крыніца” 1932, № 42].
- Bagdanovič V., *Belaruski Pasol’ski klûb i âgo praca ŭ Sojme i Sènace ŭ 1922–1927 g.*, “Pravaslaŭnaâ Belarus” 1928, № 2(8); № 3(9) [Багдановіч В., *Беларускі Пасольскі клуб і яго праца ў Сойме і Сэнаце ў 1922–1927 г.*, “Праваслаўная Беларусь” 1928, № 2(8); № 3(9)].
- Bagdanovič V., *Carkva i Dzâržava*, “Pravaslaŭnaâ Belarus” 1927, № 1 [Багдановіч В., *Царква і Дзяржава*, “Праваслаўная Беларусь” 1927, № 1].
- Bagdanovič V., *Carkva i dzâržava: vybranyâ artykuly i pramovy / Vâčaslaŭ Bagdanovič; uklad., pradm., peraklad z pol’skaj i kament. A.S. Gornaga, Mînsk 2019* [Багдановіч В., *Царква і дзяржава: выбраныя артыкулы і прамовы / Вячаслаў Багдановіч; уклад., прадм., пераклад з польскай і камент. А.С. Горнага, Мінск 2019*].
- Bagdanovič V., *Na âkih varunkah byla b magčyma aŭtanomîâ ci aŭtokefaliâ Pravaslaŭnaj Belaruskaj Carkvy?*, “Belaruski zvon” 1921, № 10 [Багдановіч В., *На якіх варунках была б магчыма аўтаномія ці аўтокефалія Праваслаўнай Беларускай Царквы?*, “Беларускі зvon” 1921, № 10].
- Bagdanovič V., *Patriarh Cîhan*, “Pravaslaŭnaâ Belarus” 1928, № 9(15) [Багдановіч В., *Патрыярх Ціхан*, “Праваслаўная Беларусь” 1928, № 9(15)].
- Bagdanovič V., *Pravaslaŭnae Belaruskae Dèmakratyčnae Ab’ednan’ne i Belaruski Nacyân. Kamîtèt, [u:] Vyâs’nen’ni. Adnadnëŭka, 3 lipnâ 1935 g.* [Багдановіч В., *Праваслаўнае Беларускае Дэмакратычнае Аб’яднаньне і Беларускі Нацыян. Камітэт, [у:] Вясьненьні. Аднаднёўка, 3 ліпня 1935 г.*].
- Bogdanovič V., *Izbranie Patriarha Tihona (iz zapisok členu Moskovskogo cerkovnogo sobora vo vremâ bol’shevistskogo perevorota)*, “Vozroždenie” 1930, № 1676; № 1677 [Богдановіч В., *Избрание Патриарха Тихона (из записок члена Московского церковного собора во время большевистского переворота)*, “Возрождение” 1930, № 1676; № 1677].
- Bogdanovič V., *Otraženie èpohi 60-h godov v russkoj cerkovnoj propovedi, [u:] Učeno-bogoslovskie i cerkovno-praktičeskie opyty studentov KDA*, вур. 1, Kiev 1904 [Богдановіч В., *Отражение эпохи 60-х годов в русской церковной проповеди, [у:] Учено-богословские и церковно-практические опыты студентов КДА*, вып. 1, Киев 1904].

- Bogdanovič V., *Pervoe stolknovenie (iz vospominanij člena Moskovskogo sobora 1917–18 gg.)*, “Vozroždenie” 1930, № 2138; № 2139 [Богданович В., *Первое столкновение (из воспоминаний члена Московского собора 1917–18 гг.)*, “Возрождение” 1930, № 2138; № 2139].
- Bogdanovič V., *Tragediâ Gogolâ*, [u:] *Vremennik Stavropigijskogo instituta s mesâceslovom 1928*, L’vov 1927 [Богданович В., *Трагедия Гоголя*, [у:] *Временник Ставропигийского института с месяцесловом 1928*, Львов 1927].
- Bogdanovič V.V., *Cerkovno-Slavânskij Âzyk kak religiozno-kul’turnaâ cennost’. Ko dnû 950-letiâ krešeniâ Rusi. 988–1938*, Grodno 1938 [Богданович В.В., *Церковно-Славянский Язык как религиозно-культурная ценность. Ко дню 950-летия крещения Руси. 988–1938*, Гродно 1938].
- Bogdanovič Vâčeslav Vasil’evič*, [u:] *Biografičeskij slovar’ vypusknikov Kievskoj duhovnoj akademii: 1819–1920-e gg.: Materialy iz sobranij prof. protoiereâ F. I. Tičova i arhiva KDA: v 4 t.* / [sost. V. I. Ul’ânovskij], Kiev 2014, t. 1: A–J [Богданович Вячеслав Васильевич, [у:] *Биографический словарь выпускников Киевской духовной академии: 1819–1920-е гг.: Материалы из собрания проф. протоиерея Ф. И. Тичова и архива КДА: в 4 т.* / [сост. В. И. Ульяновский], Киев 2014, т. 1: А–Й].
- Cerkovnaâ žizn’. Reč’ senatora V.V.Bogdanoviča*, “Vozroždenie” 1925, № 39 [Церковная жизнь. Речь сенатора В.В. Богдановича, “Возрождение” 1925, № 39].
- Dovgâllo D.I., *Polotskaâ eparhiâ v 1903 godu*, Vitebsk 1903 [Довгялло Д.И., *Полотская епархия в 1903 году*, Витебск 1903].
- Imennij spisok rektoram i inspektoram duhovnyh akademij i seminarij, prepodavatelâm duhovnyh akademij, smotritelâm duhovnyh učiliš i ih pomošnikam, monašestvujušim prepodavatelâm duhovnyh seminarij i učiliš i svâšennno-služitelâm pri naših zagraničnyh cerkvah na 1913 god*, SPB 1913 [Именный список ректорам и инспекторам духовных академий и семинарий, преподавателям духовных академий, смотрителям духовных училищ и их помощникам, монашествующим преподавателям духовных семинарий и училищ и священно-служителям при наших заграничных церквах на 1913 год, СПб 1913].
- Institut rukopisi Nacional’noj biblioteki Ukrainy im. V. Vernadskogo, f. 175, d. 1200, l. 1–2 ob. [Институт рукописи Национальной библиотеки Украины им. В. Вернадского, ф. 175, д. 1200, л. 1–2 об.].
- Kozłowska-Głogowska H., *Białoruski senator*, “Czasopis” 2001, № 12.
- Labyntsev Ju.A., *Belorussko-ruskaâ ideâ vo II Reči Pospolitoj: Literaturnaâ, cerkovnaâ i obšestvennaâ deâtel’nost’ senatora V. Bogdanoviča*, “Matice srpske za slavistiku” 1997, № 52 [Лабынцев Ю.А., *Белорусско-русская идея во II Речи Посполитой: Литературная, церковная и общественная деятельность сенатора В. Богдановича*, “Матице српске за славистику” 1997, № 52].

- Labyntsev Ju.A., *Literaturnoe nasledie V.V. Bogdanoviča – belorusskogo senatora II Reci Pospolitoj*, “Slavânovedenie” 1997, № 3 [Лябынцев Ю.А., *Литературное наследие В.В. Богдановича – белорусского сенатора II Речи Посполитой*, “Славяноведение” 1997, № 3].
- Labyntsev Ju.A., Shchavinskaja L.L., “Belorusskaâ duša” – *prostranstvo vzaimosvâzi meždu “pol’skoj i russkoj dušami”: Literaturnoe nasledie senatora V. Bogdanoviča*, [u:] *Dusza polska i rosyjska. Pol’skaâ i russkaâ duša. Sovremennij vzglâd*, Lodz’ 2003 [Лябынцев Ю.А., Шавинская Л.Л., “Белорусская душа” – пространство взаимосвязи между “польской и русской душами”: Литературное наследие сенатора В. Богдановича, [у:] *Dusza polska i rosyjska. Польская и русская душа. Современный взгляд*, Лодзь 2003].
- Labyntsev Ju.A., Shchavinskaja L.L., *Belorusskij senator, literator, izdatel’ Vâčeslav Bogdanovič – sovremennik Janki Kupaly i Jakuba Kolasa*, [u:] *Janka Kupala i Jakub Kolas u sistème dzâržaïna-kul’turnyh i duhoïna-èstètyčnyh pryârytètaï XXI stagoddzâ. Matèryâly Mižnarodnaj navukova-praktyčnaj kanferèncyi*, Mînsk 2007 [Лябынцев Ю.А., Шавинская Л.Л., *Белорусский сенатор, литератор, издатель Вячеслав Богданович – современник Янки Купалы и Якуба Коласа*, [у:] *Янка Купала и Якуб Колас у сістэме дзяржаïна-культурных і духоïна-эстэтычных прыярытэтаï XXI стагоддзя. Матэрыялы Міжнароднай навукова-практычнай канферэнцыі*, Мінск 2007].
- Labyntsev Ju.A., Shchavinskaja L.L., *Chryscìãnskaâ lûboï i kul’tura suprac’ nasillâ: Dukhownaya spadchyna V. Bahdanoviča w nashy dni (Byelarus’, Litva, Pol’shcha, Rasiya)*, [u:] *Raznastajnasc’ moï i kul’tur u kantèksce globalizacyi*, Mînsk 2003 [Лябынцев Ю.А., Шавинская Л.Л., *Хрысціянская любоў і культура супраць насілля: Духоўная спадчына В. Багдановіча ў нашы дні (Беларусь, Літва, Польшча, Расія)*, [у:] *Разнастайнасць моў і культура ў кантэксце глабалізацыі*, Мінск 2003].
- Labyntsev Ju.A., Shchavinskaja L.L., *Literaturnye trudy rektora Litovskoj duhovnoj seminarii Vâčeslava Bogdanoviča*, [u:] *Vilniaus kultûrinis gyvenimas: dvasininku vaidmuo 1900–1945*, Vilnius 2006 [Лябынцев Ю.А., Шавинская Л.Л., *Литературные труды ректора Литовской духовной семинарии Вячеслава Богдановича*, [у:] *Vilniaus kultûrinis gyvenimas: dvasininku vaidmuo 1900–1945*, Vilnius 2006].
- Labyntsev Ju.A., Shchavinskaja L.L., *Pravoslavnye v mežvoennoj Pol’she i ih lider senator V.V. Bogdanovič*, [online], <http://www.pravoslavie.ru/orthodoxchurches/40086.htm> [dostup 11.02.2021] [Лябынцев Ю.А., Шавинская Л.Л., *Православные в межвоенной Польше и их лидер сенатор В.В. Богданович*, [online], <http://www.pravoslavie.ru/orthodoxchurches/40086.htm> [доступ 17.02.2021]

- Labyntsev Ju. A., *Vospominaniâ o Moskovskom Cerkovnom Sobore 1917–1918 gg. senatora V. Bogdanoviča*, [u:] *Zdabytki*, vup. 4, Minsk 2001 [Лабынцев Ю. А., *Воспоминания о Московском Церковном Соборе 1917–1918 гг. сенатора В. Богдановича*, [у:] *Здабыткі*, вып. 4, Мінск 2001].
- Lavrines P., *K istorii Vilenskogo sodružestva poëtov*, “Literatūra” 2002, № 44(2) [Лавриненц П., *К истории Виленского содружества поэтов*, “Literatūra” 2002, № 44(2)].
- Lavrines P., *V.I. Samojlo v russkoj periodike i i kul’turnoj Žizni Vil’no (1920–1939)*, “Literatūra” 2018, № 60(2) [Лавриненц П., *В.И. Самойло в русской периодике и и культурной жизни Вильно (1920–1939)*, “Literatūra” 2018, № 60(2)].
- Lietuvos centrinis valstybinis istorijos archyvas, f. 605. № 1433, l. 1.
- Mëmoryâl sâbroŭ ab’âdnanae carkoŭnae kamisii z prëdstaŭnikoŭ belaruskaga nacŭnal’naga kamitëtu i rasejskaga narodnaga ab’âdnan’nâ ŭ Vil’ni*, “Pravaslauŭnaâ Belarus” 1927, № 1; № 2 [Мэморыял сяброў аб’яднанае царкоўнае камісіі з прэдстаўнікоў беларускага нацыянальнага камітэту і расейскага народнага аб’яднаньня ў Вільні, “Праваслаўная Беларусь” 1927, № 1; № 2].
- Nal’ânč S., *Sistematizaciâ russkoj kul’turnoj raboty (v porâdke obsuždeniâ mnenij)*, “Naše vremâ” 1934, № 58(1076), 11 marta [Нальянч С., *Систематизация русской культурной работы (в порядке обсуждения мнений)*, “Наше время” 1934, № 58(1076), 11 марта].
- Posłowie i senatorowie Rzeczypospolitej Polskiej 1919–1939. Słownik biograficzny*, t. 1, A–D, Warszawa 1998.
- Poszukiwanie zaginionych*, “Goniec codzienny” 27 sierpnia 1941 r., № 33.
- Pramova sënatarâ V. Bagdanoviča u Sënace 23.VII.24 u čase dyskusii nad bŭdžëtam minis’tërstva rëlîgiŭnyh vyznan’nâŭ i narodnae as’vety*, “Syn Belarusa” 1924, № 22 [Прамова сэнатара В. Багдановіча у Сэнаце 23.VII.24 у часе дыскусіі над бюджэтам міністэрства рэлігійных вызнаньняў і народнае асьветы, “Сын Беларуса” 1924, № 22].
- Ragulâ V., *Uspatîny*, Mensk 1993, s. 23 [Рагуля В., *Успаміны*, Менск 1993].
- Reč’ Senatora V.V. Bogdanoviča, proiznesennaâ 23 iŭnâ 1925 g. na zasedanii Senata Pol’skoj Respubliki pri obsuždenii bŭdžeta ministerstva ispovedanij i prosvëšeniâ (Perevod s pol’skogo stenografičeskogo otčeta)*, Vil’no 1925 [Речь Сенатора В.В. Богдановича, произнесенная 23 июня 1925 г. на заседании Сената Польской Республики при обсуждении бюджета министерства исповеданий и просвещения (Перевод с польского стенографического отчета), Вильно 1925].
- Russkaâ gramota dlâ školy i sem’i: bukvar’ dlâ obučenîâ pis’mu i čtenîû: sostavlenyj po novejšemu metodu i po novoj orfografii, s ukazaniem osobennostej staroj orfografii: s mnogočislennymi original’nymi risunkami, propisâmi, udarenîâmi, cerkovno-slavânskoj azbukoj, obrazcami risunkov, metodologičeskimi*

- ukazaniâmi dlâ učasîhsâ i razreznoj azbukoj* / S.K. Pavlovič; illüstrirovali V.V. Bogdanovič i V.A. Otrišenko, Vil'no 1936 [*Русская грамота для школы и семьи: букварь для обучения письму и чтению: составленный по новейшему методу и по новой орфографии, с указанием особенностей старой орфографии: с многочисленными оригинальными рисунками, прописями, ударениями, церковно-славянской азбукой, образцами рисунков, методологическими указаниями для учащихся и разрезной азбукой* / С.К. Павлович; иллюстрировали В.В. Богданович и В.А. Отрищенко, Вильно 1936].
- Sâbra, *Belaruskââ vybarnaâ sprava*, "Pravaslaŭnaâ Belarus'" 1928, № 6(12) [Сябра, *Беларуская выбарная справа*, "Праваслаўная Беларусь" 1928, № 6(12)].
- Spisok naseleennyh mest Vitebskoj gubernii*, Vitebsk 1906 [*Список населенных мест Витебской губернии*, Витебск 1906].
- Starodub A., *Variânti sučasnih «rekonstrukcij» biografiï bilorus'kogo gromads'ko-političnogo diača ta publicista Vâčeslava Bogdanoviča (1878–1939)*, [u:] *Slavistična zbîrka, vip 1*, Kiïv 2015, s. 369–375 [Стародуб А., *Варіанти сучасних «реконструкцій» біографії білоруського громадсько-політичного діяча та публіциста В'ячеслава Богдановича (1878–1939)*, [у:] *Славістична збірка, вип 1*, Київ 2015, с. 369–375].
- S'v. Vilenskiâ mučaniki i dzivatvorcy Antonij, Ioann i Evstafij – patrony Belarusi*, [u:] *Vilenskij pravoslavnyj kalendar' na 1927 god*, Vil'na 1927 [Св. Віленскія мучанікі і дзіватворцы Антоній, Іоанн і Евстафій – патроны Беларусі, [у:] *Віленскіі праваслаўныі календарь на 1927 год*, Вільна 1927].
- U čes'c' svaih paetaŭ... (Pas'lâ s'vâtkavan'nâ ŭbileâŭ 50-čilec'câ Janki Kupaly i Jakuba Kolasa*, "Belaruskââ krynica" 1932, № 42 [*У чэсьць сваіх паэтаў... (Пасля сьвяткаваньня юбілеяў 50-цілецця Янкі Купалы і Якуба Коласа*, "Беларуская крыніца" 1932, № 42].
- Vasilevič V., *Belaruskââ palityčnyâ grupu*, "Pravaslaŭnaâ Belarus" 1927, № 1 [Васілевіч В., *Беларускія палітычныя групы*, "Праваслаўная Беларусь" 1927, № 1].
- Vasilevič V., *Vilenskaâ pravaslaŭnaâ sêminaryâ*, "Pravaslaŭnaâ Belarus'" 1927, № 4 [Васілевіч В., *Віленская праваслаўная сэмінарыя*, "Праваслаўная Беларусь" 1927, № 4].
- Vilenskij pravoslavnyj kalendar' na 1927 god*. Izdanie grupy pravoslavnyh pod obšej redakciëj V.V. Bogdanoviča, Vil'na 1927 [*Віленскіі праваслаўныі календарь на 1927 год*. Издание группы православных под общей редакцией В.В. Богдановича, Вильна 1927].
- W., *Pered soborom*, "Vozroždenie" 1928, № 1159 [W., *Перед собором*, "Возрождение" 1928, № 1159].

Z pasedžan'nâ Rady Īnstytutu, "Sâlânskaâ Niva" 1927, № 31 [З паседжаньня Рады Інстытуту, "Сялянская Ніва" 1927, № 31].

Zwycājny gadawy schod Biel. Nacyjanalnaga K-tu, "Belaruskaja Krynica" 1932, № 23.

SUMMARY

VYACHESLAV BOGDANOVICH BELARUSIAN SENATOR IN THE POLISH-LITHUANIAN COMMONWEALTH

The article discusses life and work of Vyacheslav Bogdanovich (1878–1939/1940?), an outstanding figure of Belarusian national movement, a senator of the Polish-Lithuanian Commonwealth. The son of a Belarusian Orthodox priest, he became one of the most recognized intellectual leaders of his nation, a talented writer, a skilled polemicist and a politician. V. Bogdanovich is the author of many different works. Special attention is paid to his articles devoted to the poetry of Yanka Kupala and Yakub Kolas as well as hagiographic studies related to the mission of the Orthodox patrons of Belarus – Anthony, John and Eustafij. The problem of autocephaly of the Orthodox Church in Poland, which became disastrous for V. Bogdanovich, affected all aspects of his multilateral activities. It also had a direct impact on his description of such topics as “Belarusian spiritual heritage”, “languages of the Orthodox Church”, “the people and the intelligentsia”, “the church and the state”. The last days of V. Bogdanovich’s life were tragic. He was released from Polish detention in September 1939, less than a month later he was arrested in Vilnius by the NKVD and went missing.

Key words: Belarusian national movement, Belarusian literature, Orthodoxy, the Polish-Lithuanian Commonwealth, Vyacheslav Bogdanovich.